

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA

EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EKONOMICKÉ ŽURNALISTKY

Ekonomicko-právní pohled na českou investigativní žurnalistiku

Economic and Legal View of the Czech Investigative Journalism

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Student:

Tereza Dalecká

Vedoucí práce:

Ing. Jana Gibarti, PhD.

Ostrava 2011

Zadání bakalářské práce

Student:

Tereza Dalecká

Studijní program:

B6202 Hospodářská politika a správa.

Téma:
žurnalistiku

Ekonomicko-právní pohled na českou investigativní

Economic and Legal View of the Czech investigative
journalism

Zásady pro vypracování:

1. Úvod bakalářské práce
 2. Etika a právo v české investigativní žurnalistice
 3. Hospodářské kauzy investigativní novinářiny a jejich kontext v ekonomických souvislostech
 4. Využití řešené tematiky v médiích
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

BECH-KARLSEN, J. *Být přítom: reportáž jako žánr a metoda*. 1. vyd. Oslo: Universitetsforlaget, 1991. 208 s. ISBN 82-7147-094-9.
LACINA, L.; ROLNÝ, I. *Globalizace – etika – ekonomika*. 2. vyd. Boskovice: Albert, 2001. 255 s. ISBN 80-7326-000-X.
TÝČ, V. *Průmyslová a autorská práva v mezinárodním obchodě*. 1. vyd. Praha: Linde, 1997. 166 s. ISBN 80-7201-102-2.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Jana Gibarti, Ph.D.

Datum zadání:

26. listopadu 2010

Datum odevzdání:

11. května 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v bibliografii.

V Ostravě dne 11. května 2011

.....

Tereza Dalecká

Poděkování

Tímto bych rád poděkovala vedoucí práce, Ing. Janě Gibarti, Ph.D. za cenné připomínky a odborné rady při usměrňování mnoha nápadů vedoucích ke konečné podobě tohoto textu.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	ETIKA A PRÁVO V ČESKÉ INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTICE	10
2.1	ETIKA.....	10
2.1.1	<i>Morálka</i>	<i>11</i>
2.1.2	<i>Teorie obecného dobra a veřejný zájem.....</i>	<i>12</i>
2.1.3	<i>Etika v investigativní žurnalistice</i>	<i>13</i>
2.1.4	<i>Etický kodex.....</i>	<i>17</i>
2.1.5	<i>Etický kodex v české žurnalistice</i>	<i>18</i>
2.1.6	<i>Etický kodex novináře</i>	<i>20</i>
2.2	PRÁVO.....	21
2.2.1	<i>Právo na informace a svoboda slova.....</i>	<i>22</i>
2.2.1.1	<i>Listina základních práv a svobod – 2/1993 Sb.</i>	<i>22</i>
2.2.1.2	<i>Mezinárodní pakt o občanských a politických právech</i>	<i>23</i>
2.2.1.3	<i>Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod</i>	<i>24</i>
2.2.1.4	<i>Zákon o svobodném přístupu k informacím.....</i>	<i>24</i>
2.2.1.5	<i>Výjimky poskytnutí práva na informace</i>	<i>25</i>
2.2.1.5.1	<i>Zákon o státním tajemství - č. 102/1971</i>	<i>25</i>
2.2.1.5.2	<i>Zákon o ochraně osobních údajů – č. 101/2000 Sb.</i>	<i>25</i>
2.2.1.5.3	<i>Zákon 52/2009 Sb. – „Náhubkový zákon“</i>	<i>26</i>
2.2.2	<i>Otázka soukromí a soukromého života</i>	<i>28</i>
2.2.3	<i>Právo na informace versus právo na soukromí</i>	<i>30</i>
2.3	ETIKA JAKO ZÁKLAD PRÁVA.....	31
3	HOSPODÁŘSKÉ KAUY INVESTIGATIVNÍ NOVINAŘINY A JEJICH KONTEXT V EKONOMICKÝCH SOUVISLOSTECH	32
3.1	LEHKÉ TOPNÉ OLEJE.....	32
3.1.1	<i>Podvody v kauze.....</i>	<i>33</i>
3.1.2	<i>Analýza dovozů a následného pohybu motorové nafty označené jako LTO podle celních orgánů</i>	<i>38</i>
3.1.3	<i>Osoby a vraždy spojené s kauzou LTO.....</i>	<i>39</i>
3.1.4	<i>Názor novinářky Jany Lorencové</i>	<i>40</i>
3.1.5	<i>Závěr kauzy LTO.....</i>	<i>41</i>
3.2	C. S. FONDY	42
3.2.1	<i>Vzdalování aktiv – „Tunelování“</i>	<i>42</i>
3.2.2	<i>Kauza C. S. Fondů – ekonomická kauza desetiletí.....</i>	<i>42</i>
3.2.3	<i>Tresty a obvinění v případě C. S. Fondy</i>	<i>47</i>

3.2.4	<i>Otevřený podílový fond</i>	49
3.2.5	<i>Názor a zkušenost ekonomického žurnalisty Jana Macháčka</i>	50
3.3	ZÁVĚR K EKONOMICKÝM KAUZÁM	51
4	VYUŽITÍ ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY V MÉDIÍCH	52
4.1	PES, KTERÝ ŠTĚKÁ, NEKOUŠE	52
4.2	KAŽDÝ BY MĚL JEDNAT PODLE SVÝCH NEJLEPŠÍCH MOŽNOSTÍ.....	54
4.3	DETEKTIVKY UŽ SE DNESKA NENOSÍ	56
4.4	V INVESTIGATIVĚ JE DALEKO VÍC NUDY, NEŽ DOBRODRUŽSTVÍ Z JAMESE BONDA	58
5	ZÁVĚR	62
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64

1 ÚVOD

Těsně po pádu minulého režimu se naše země ocitla v mezidobí, kdy bylo nutné vybudovat nejen nový politický systém a přejít z centrálně plánovaného hospodářství na tržní, ale také naučit lidi toužící po demokracii a svobodě nově přemýšlet. Bylo potřeba vytvořit občanskou společnost, která do té doby v Česku neexistovala. Ideálním prostředkem pro změnu takového charakteru byla právě média.

V době divokých přeměn první i druhé privatizační vlny, kdy se ve velkém začalo rozkrádat veřejné vlastnictví, se ukázalo, že správně nefungují mechanismy, které by v dobře fungujícím státu efektivně podchytily neetické chování spoluobčanů. Chyba byla ve zjevně špatně nastavených pravidlech chování společnosti. Úředníci lpěli na právním pozitivismu, veřejní činitelé neměli dostatečně vybudovaný morální kredit pro výkon svého povolání a chyběla síla, která by dokázala podobné jednání zastavit.

Mediální sféra řešila v počátcích devadesátých let dvacátého století podobný problém, jako celý zbytek systému. Zatímco na západě prožívali novináři jednu kauzu za druhou, tady se v době totality nic takového nepěstovalo. Čeští novináři jednoduše nebyli naučeni k tomu, aby čerpali ze zkušeností svých vzorů a odhalovali tak kauzy v korupci nebo morálních výchylkách politiků. Lidé se jednoduše neměli od koho učit. Návaznost na průkopníky investigativního stylu žurnalistiky z dávné minulosti se zdálo být jako zásadní problém.

Investigativní žurnalistika se ale i v České republice časem vyprofilovala jako soubor metod pátrání novináře směřující k odhalení neetického jednání státních zaměstnanců, které narušuje nebo nahlodává systém hodnot celé společnosti, s prvotním cílem porušit pevně stanovená pravidla society a obohatit se na její úkor. Podle českého novináře Jaroslava Kmenty je cílem investigativní žurnalistiky *„přijít na kloub nějakému složitému jevu. Rozplést nekalé praktiky v politice, ve státních úřadech, u policie, soudů, ale také v oblastech tzv. veřejného zájmu. Poukázat na zločin nebo odhalit korupci“*.¹

¹ Kmenta.cz : *Demokracie funguje nejlépe, opírá-li se o dobré novináře*. [online]. 2009 [cit. 2011-05-02]. Dostupné z WWW: <http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-uvodem.aspx>.

Cílem bakalářské práce je evaluace právního a etického rámce investigativní žurnalistiky v ČR. Dílčími cíli, jenž přispějí k řešení cíle hlavního, jsou:

- komparace zákonů určujících meze české investigativní žurnalistice a jejich vzájemný podrobný rozbor,
- posudek příčin a důsledků dvou českých hospodářských kauz devadesátých let dvacátého století,
- Ukázka zpracování vybraného tématu v žurnalistickém diskursu.

Bakalářská práce se pro výše zmiňované důvody v první části bude zaměřovat na deskripci etiky a právního systému ovlivňujícího jednání a chod žurnalistiky, tzv. hlídacího psa demokracie. Přestože je právní systém státu pevně stanoven, měl by vycházet z etiky společnosti. V této kapitole bude taktéž použita metoda komparace zákonů zabývajících se svobodou slova a právem na informace, které jsou Ústavou ČR stanoveny jako přirozené, tedy základní práva člověka. Zároveň zde budou popsány body, v nichž se jednotlivé zákony dotýkají. Metodou komparace by tedy mělo být docíleno zjištění, jak by dle etických norem mělo být ustanoveno právo na informace tak, aby nezasahovalo do práva na soukromí.

Druhá kapitola se pak bude zaměřovat na dva konkrétní případy české investigativní žurnalistiky. Oba jsou z počátku devadesátých let dvacátého století, kdy se v době privatizace rozmohl termín „vzdalování aktiv“, ve slangové mluvě „tunelování“. V obou případech půjde o podrobnou deskripci jednotlivých kauz, které byly svým charakterem pro historii české žurnalistiky, ale i národní ekonomiky velmi specifické. V případě kauzy novinářky Jany Lorencové „Lehké topné oleje“ jde o případ v dějinách nevídaný tím, že stát dopustil, aby byli jeho daňoví poplatníci okradeni rámcově o desítky miliard korun jen díky špatně nastaveným zákonům. V druhé z rozebíraných kauz se bude analyzovat, jak mohlo dojít k odčerpání miliardové částky z C. S. Fondů, přestože novináři ve stejnou chvíli atakovali úřady a to především Analytický odbor ministerstva financí s pádnými důkazy.

Poslední, tedy třetí část bakalářské práce bude postavena na podání těchto informací, respektive zpracování tématu bakalářské práce žurnalistickým stylem.

Jazyk kapitoly bude směřován k průměrnému čtenáři a kapitola bude zpracována v rámci stylistických technik žurnalistického diskursu. Bude tedy použito technik stejně jako v obyčejných médiích, mohlo by jít například o rozhovor, reportáž, anketu nebo sloupek různého slohového vyjádření.

2 ETIKA A PRÁVO V ČESKÉ INVESTIGATIVNÍ ŽURNALISTICE

Investigativní metody zpravidla v demokratickém státě zajišťují jiné subjekty zmocněné státem, jelikož použití těchto metod může vyvolat občanskoprávní nebo dokonce trestně právní důsledky pro novináře. Základním etickým problémem ale už od počátků pátrací žurnalistiky zůstává jednoduchá otázka: „Kam až můžeme zajít, do jaké míry je vhodné beztrestně porušovat zákony, pokud chceme odhalit něčí špatné jednání. Tedy ve zjednodušené formě – Jak moc účel světi prostředky? Lze odpovědět z dvojího pohledu – etického a taktéž právního.

2.1 ETIKA

Etika je filozofická disciplína zabývající se otázkami dobra a zla, svobody, mravní odpovědnosti, štěstí, smyslu lidského života, mravními normami a hodnotami. Vznikla v antickém Řecku jako součást filozofie.²

Etika je dle Filosofického slovníku: „*Ve vlastním smyslu filosofická disciplína, jejímž předmětem jsou hodnotící soudy, které se týkají rozlišování dobrého a zlého... Etika reflektuje morálku a táže se na její založení, zdůvodnění, legitimizaci a legalizaci. Klade si otázky typu: Co je dobré? Jaký je smysl mého chování? Jak mám jednat? Co je ctnost? Co je spravedlnost? Proč mám jednat tak a tak? Obsahuje též řadu hypotéz o člověku a jeho povaze. Během dějin se na základě různých přístupů k řešení těchto otázek vyčlenila široká škála směrů, jež lze rozdělit na tři základní proudy: etika deskriptivní, etika preskriptivní a metaetika.*“³

Etika pochází z řeckého slova „éthos“, což znamená zvyk nebo obyčej určité skupiny lidí, ale také jejich způsob života v celku. Později, se vznikem filozofie, se vyděluje zvláštní oblast přemýšlení o tom, co je žádoucí a správné

² EMMERT, F, et al. *Odmaturuj ze společenských věd*. 1. Vyd. Brno : Didaktis, 2004. 224 s. ISBN 80-86285-68-5.

³ BLECHA, I. et al. *Filosofický slovník*. Olomouc : FIN, 1995. ISBN 80-7182-014-8. s. 109.

(tedy dobré) z hlediska jednání i celkového směru a cíle lidského života, jeho vztahu k sobě samému, druhým lidem i celku společnosti.⁴

Etika, je-li jaká, musí být soběstačná, autonomní. Jejím jediným úkolem je najít princip, který by člověku umožnil přesně a neomylně rozlišit dobré od špatného, jinými slovy úkolem etiky je najít platné kritérium mravného a nemravného a hledající takové kritérium se etikové snaží především přesně stanovit, co považují za nejvyšší hodnotu lidského života. Jakmile tuto hodnotu najdou, splní nejpodstatnější část svého úkolu, neboť tou nejvyšší hodnotou je zajisté dobro, a nikoli zlo.⁵

Podle Aristotela se člověk odlišuje od zvířat jistým „logos“, což podle něj znamenalo spojení rozumu a řeči. Ten dával člověku odpovědnost. Takové chování se samozřejmě muselo u lidí vypěstovat a z člověka se stává člověk, pouze pokud projde procesem socializace. Návody, které slouží k tomu, aby se člověk mohl ve společnosti orientovat, a aby pochopil, co se má respektovat a jaké jednání se od něj očekává, se nazývají sociální principy. Zahrnují princip solidarity, kdy každý z nás potřebuje svůj prostor a prostor pro realizaci hodnot jak obecných tak individuálních. Princip obecného dobra, kdy se snažíme prostřednictvím společnosti dosáhnout individuálního zdokonalení. Obecné dobro je v dnešní době hojně zneužíváno zájmovými skupinami, propagandou nebo při prosazování nepopulárních opatření vládou. Odvolávají se na obecné dobro, aby prosadili své záměry. Princip subsidiarity stanovuje kompetence, jejich rozdělení a užití při uskutečňování obecného dobra.⁶

2.1.1 Morálka

S etikou je taktéž úzce spojena i morálka, což je soubor představ sdílených v určité společnosti a době o tom, jaké chování a smýšlení člověka je dobré nebo jaké by mělo být. Slovo vzniklo z latinského „mos“, mn.č. mores = mrav ve smyslu

⁴ EMMERT, F, et al. *Odmaturuj ze společenských věd*. 1. Vyd. Brno : Didaktis, 2004. 224 s. ISBN 80-86285-68-5.

⁵ *Tatranska.webpark.cz* [online]. 2002-01-11 [cit. 2011-03-14]. ETIKA OBECNÁ A INFORMAČNÍ. Dostupné z WWW: <<http://tatranska.webpark.cz/>>.

⁶ SUTOR, B. H. *Politická etika*. 1. Vyd. Praha : OIKOYMENH, 1996. 391 s. ISBN 80-86005-17-8.

zvyk, obyčej (podobně jako u etiky). Historické kořeny jdou přitom hledat v různých systémech:

- **náboženském** - platné mravní normy jsou odvozené z náboženských textů,
- **filozofickém** - normy byly odvozovány z přirozeného řádu světa, lidské přirozenosti,
- **vědeckém** - opírají se o teorii her, v níž se zkoumají strategie spolupráce ve skupině.⁷

Morálka stojí paralelně vedle systému všeobecně závazných norem práva. Její role je v soudobé společnosti zcela zásadní – vytváří samoregulační mechanismy, a přestože není morální popř. etické hledisko právně upraveno, působí jako normativní systém. Obecně přijímáme normy:

- **právní** – tyto jsou závazné i bez přijetí (zvnitřnění). Jejich dodržování kontroluje vnější autorita,
- **etické** – normy aktivně přijmeme za vlastní a začleníme do hodnotového systému. Jsou tedy závazné tzv. vnitřně, dotýkají se svědomí.

2.1.2 Teorie obecného dobra a veřejný zájem

Základní myšlenka se opět vztahuje k personální existenci člověka ve smyslu její individuální a sociální stránky – k našemu vlastnímu dobru potřebujeme další lidi, jelikož většinu lidských (fyzických) hodnot lze mnohdy vytvořit jen společnými silami, což nasvědčuje tomu, že mezi lidmi nejde jen o střet zájmů, ale i o společný prospěch. Pojem obecného dobra lze vyložit ve třech rovinách:

- Je takto myšlen společný prospěch, kvůli němuž určité společenství vůbec existuje. Znamená obecné dobro v užším slova smyslu řád společenství, pravidla, instituce a orgány, které jsou nezbytné, aby společný prospěch mohl být uskutečněný.
- Pojem obecného dobra se často používá jako vyjádření poslání, kvůli kterému stát existuje.

⁷ EMMERT, F. et al. *Odmaturuj ze společenských věd*. 1. Vyd. Brno : Didaktis, 2004. 224 s. ISBN 80-86285-68-5.

- Obecné dobro je v každém ze svých významů něčím více než souhrnem dobra jednotlivců. Je to spíše soubor hodnot, které by měly být uskutečňovány.⁸

Veřejný zájem je pak vyústěním a současně nástrojem pro výkon obecného dobra. Dá se definovat jako celospolečenský zájem, tj. takový zájem, který přesahuje zájem jednotlivce či pouhé frakce. Ačkoli veřejný zájem patří i mezi důležité právní instituty a operuje s ním celá řada právních norem, platné právo neobsahuje jeho definici. Veřejný zájem se chápe jako protiklad zájmů soukromých, od nichž se liší tím, že okruh osob, jimž tento zájem svědčí, je vždy neurčitý: může přitom jít o zájem celospolečenský, lokální nebo skupinový. Skutečnost, že platné právo veřejný zájem nevymezuje, představuje problém zejména v případech, kdy veřejná moc s odvoláním na existenci tvrzeného veřejného zájmu zasahuje do sféry soukromých práv fyzických a právnických osob. Zejména levicové vlády mají tendenci vykládat veřejný zájem extensivně. Takový výklad však naráží na meze ústavnosti. Podobný postup bývá pravidelně indikátorem korupce. Četné snahy definovat veřejný zájem zákonem nedošly v České republice zatím naplnění.⁹

2.1.3 Etika v investigativní žurnalistice

Komunikace je základem bytí člověka a nezbytnost pro sociální interakci. Ale protože interakce hraje nezastupitelnou roli v ovlivňování ostatních a protože úmysl je stejně důležitý jako motivace, je zde pravděpodobnost, že se také jako důvod komunikace objeví i témata týkající se etiky.¹⁰

Etika je oblast, v níž se uskutečňují individuální dobrovolné volby v záležitostech soukromých i veřejných. Tyto volby jsou realizovány na základě (představ) dobra a zla. Předpokladem hodnocení jednání při použití morální klasifikace je individuální svoboda, svobodná vůle, které garantují svobodné

⁸ SUTOR, B. H. *Politická etika*. 1. Vyd. Praha : OIKOYMENH, 1996. 391 s. ISBN 80-86005-17-8.

⁹ *Iuridictum : Encyklopedie o právu* [online]. 9.9.2009 [cit. 2011-03-14]. Veřejný zájem. Dostupné z WWW: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Ve%C5%99ejn%C3%BD_z%C3%A1jem>.

¹⁰ BIVINS, T. H. *Mixed Media : Moral Distinctions in Advertising, Public Relations, and Journalism*. 1. Vyd. Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2004. 242 s. ISBN 0-8058-4257-8.

jednání jedince. Celá filozofie žurnalistiky tíhne k morálce díky každodenní práci v oblasti pojmů pravdy, svobody a poctivosti. V současnosti je ale naše novinářská společnost v počátcích sebereflexe. Zároveň je celkově novinářská etika oproti jiným profesním etikám poměrně mladá.¹¹

Sociální pořádek se definuje pomocí hranic. Právě hranice rozhodují o tom, co je dovoleno a co zakázáno. Přičemž morální hranice jsou vždy více rozhodující, než technické. Morální hranice podle Norberta Bolze nepředstavují nikdy omezení svobody, ale naopak vymezují prostor, v němž se může svoboda vyvíjet k větším metám. Hranice představují něco, v čem svoboda může růst a prohlubovat se. Filozof říká: „Fascinující svobody můžeme dosáhnout jen tehdy, pokud není vše povoleno.“¹²

Riziko, které je v Evropě přijímáno jako nedílná součást svobodného života, je některými lidmi u nás ještě považováno za něco nemorálního, co k nám nepatří, čemu je třeba vyhýbat se. Kdo chce ze svého života vyloučit riziko, zbavuje se tím zároveň své svobody, protože se uzavírá před světem i před informacemi o něm. Návrat do Evropy je pro nás také návratem do světa informací světa skutečných informací, za které se ručí.¹³

„Informace a svoboda jsou velmi drahé komodity, za které se platí i životem. To musíme vědět a s tím se musíme naučit žít, jako s tím žili naši pradědové. Výkřiky, že tam naši reportéři neměli jezdit, jsou jen výkřiky zbytků totality v nás, kterých se musíme co nejrychleji zbavit. Jinak budeme cikány Evropy. Další možnost je, že bychom my udělali z ostatních Evropanů cikány.“¹⁴

Otázka etiky je rozhodující pro všechny pracovníky médií a samozřejmě i pro jejich manažery. Podněcuje novináře, aby přezkoumali své základní morální a politické principy, své povinnosti a práva, vztah k zaměstnavateli a publiku a taktéž své hodnoty. V této profesi je vždy vyžadována především sebekritika, reflexe a dotazování se. Žurnalisté musí být výřeční, co se týče etiky a politiky, sebevědomí

¹¹ Abudehur.wz.cz [online]. 11.5.2004 [cit. 2011-03-14]. Dostupné z WWW: <abudehur.wz.cz/media/abudezumpa/zurnaetika.doc>.

¹² HVÍŽDALA, K. *Jak myslet média : eseje a rozhovory*. 1. Vyd. Praha : Máj dokořán, 2005. 288 s. ISBN 80-7363-047-8.

¹³ HVÍŽDALA, K. *Jak myslet média : eseje a rozhovory*. 1. Vyd. Praha : Máj dokořán, 2005. 288 s. ISBN 80-7363-047-8. S.

¹⁴ HVÍŽDALA, K. *Jak myslet média : eseje a rozhovory*. 1. Vyd. Praha : Máj dokořán, 2005. 288 s. ISBN 80-7363-047-8. S. 180

v problému formulování a zacházení s tématy – a vynalézaví při dodržování norem, v obou případech jak samostatně, tak i při práci v kolektivu. V poslední době se však objevuje mnoho faktorů znesnadňujících tyto etické nebo politické výzvy.

- Rozvoj mediálního průmyslu a rostoucí globalizace – vše je podporováno popularitou internetu a sociálních sítí.
- V době hyper-konkurence je potřeba dalších finančních zdrojů, které média čerpají z reklamy.

Etika naznačuje svobodu volby. Novináře ale omezuje mnoho faktorů:

- vlastníci,
- strach,
- právo,
- čas,
- omezení při uvádění zdrojů.

Hodně se mluví o svobodě tisku, ale svoboda novináře jako jednotlivce (zejména mladých praktikantů) je při vykonávání každého úkolu omezována zákonným zájmem, stereotypem pracovních úkolů a hierarchickou a byrokratickou organizační strukturou.¹⁵

Sdílení etických standardů¹⁶ ale není možné. Pokud se zaměříme na různá média, uvidíme také rozdílné cíle, a povinnosti ke svým čtenářům. A ať už jsou sdílené nebo ne, tyto etické standardy budou vyžadovat oddanost k etickému jednání a takové jednání občas může přijít do konfliktu s naším instinktem jednat ve vlastním zájmu. Tendence směřující k egoismu se projevuje v našem

¹⁵ KEEBLE, R. *Ethics for journalists*. 1. Vyd. New York : Rotledge, 2009. 337 s. ISBN 0-203-69882-7.

¹⁶ Etické standardy jsou zásady, jež by lidé měli dodržovat, pokud chtějí k vytyčenému cíli dojít přijatelnou cestou. Patří mezi ně například důvěra, dobré chování, čestnost nebo laskavost. *Business Dictionary : Ethical Standards* [online]. 2011 [cit. 2011-05-08]. Dostupné z WWW: <<http://translate.google.cz/?hl=cs&tab=wT#>>.

každodenním životě a odráží se nejen v našem jednání, ale i v hluboko zakořeněných sympatiích a principech týkajících se vlastních zájmů.¹⁷

Pokud odhlédneme od všech výše jmenovaných aspektů žurnalistické etiky, stále před námi vyvstává mnoho dalších otázek týkajících se právě bodů, které jsou v otázkách této profesní etiky zamlženy nebo dokonce narušeny:

- Jaké je vlastně rozložení novinářů podle pohlaví bez ohledu na silné mužské a ženské stereotypy prezentované reklamou, hollywoodskými filmy, počítačovými hrami, webovými stránkami nebo televizními seriály?
- Může vůbec být etika žurnalistiky vyňata ze širšího kulturního a politického kontextu?
- Jako moc věrohodně můžeme diskutovat téma žurnalistické etiky, když jsou finanční struktury médií nespravedlivé?
- Je vůbec důležité, ba dokonce i možné studovat etiku médií ve vztahu k jedné zemi, jestliže internet zpřístupňuje dokonce i skutečně lokální média mezinárodnímu publiku a globalizační trendy díky monopolistickému vlastnictví médií stále vzrůstá? (Např. česká média jsou leckdy v rukou německých vlastníků, je tedy dobře známo, že veřejné mínění mnohdy také).
- Můžeme se vůbec bavit o relevantní politické a kulturní svobodě bez ohledu na potlačovanou svobodu a finančního zbídačení zemí druhého a třetího světa, přestože jsou na nich ony svobody v podstatě založeny?¹⁸

V české žurnalistice (avšak nejen v ní) se nejčastěji setkáváme s mediálními morálními problémy jako stranickost, střet zájmů, úplatky, společenské zvýhodnění, osobní účast na zprávě, plagiátorství, narušení soukromí či cílené klamání. Argument, který pak slouží k obhajobě neetického jednání novinářů je „ve veřejném zájmu“. Co je pak ale v investigativní žurnalistice morální? Vhodné je držet se tří základních bodů:

- míra společenské závažnosti a naléhavosti,
- míra způsobené morální újmy,

¹⁷ BIVINS, T. H. *Mixed Media : Moral Distinctions in Advertising, Public Relations, and Journalism*. 1. Vyd. Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2004. 242 s. ISBN 0-8058-4257-8.

¹⁸ KEEBLE, Richard. *Ethics for journalists*. 1. Vyd. New York : Routledge, 2009. 337 s. ISBN 0-203-69882-7.

- důsledky způsobené újmy.

Ivana Šuláková z Českého rozhlasu v Ostravě má rozporuplné zkušenosti z regionální žurnalistiky. *„Pronikají do ní osobní vazby novinářů a politiků, novináři jsou často mluvčími politických stran, o nějaké nezávislosti lze jen s obtížemi hovořit, jestliže jsou dokonce novináři doslova „hláskou troubou“ radnice města či obecního zastupitelstva, a vůbec nejotřesnější je skutečnost, když se z novináře stává „obchodník“, který shání reklamu a o nějakém střetu zájmů nechce slyšet. Mezi novináři je značný pohyb, většina z nich po určitém čase a získání užitečných kontaktů stejně odchází do „píár agentur“ (Public Relations – informační oddělení podniku organizace či agentury pro styk s veřejností), kde mohou své nabyté novinářské zkušenosti využít za mnohem výhodnějších platových a jiných podmínek. Proto jsou v našich médiích vidět stále nové a nové tváře.“*¹⁹

Je tedy důležité, abychom porozuměli etickým standardům přinejmenším na třech úrovních:

- osobní,
- profesní,
- společenské.

Pochopením na každé takové úrovni začneme jednat méně sebestředně.²⁰ Porozumění pak usnadní přijetí za vlastních i etických kodexů, jež jsou stanoveny v rámci etického chování zaměstnanců či členů organizací.

2.1.4 Etický kodex

Jsme produktem společnosti, nevytváříme se „sami od sebe“, ale formuluje nás naše okolí. Velkou část z toho, co pokládáme za vlastní identitu a osobní názory, jsme získali právě zásluhou společenství, v němž žijeme. Podle Aristotela bylo

¹⁹ SÍGL, Miroslav. O etice, morálce a svědomí v dnešních médiích. *Pozitivní noviny* [online]. 24.8.2008, 2008, [cit. 2011-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2008060063>>.

²⁰ BIVINS, T. H. *Mixed Media : Moral Distinctions in Advertising, Public Relations, and Journalism*. 1. Vyd. Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2004. 242 s. ISBN 0-8058-4257-8.

přednostním úkolem lidských bytostí, aby vedly filozofické debaty a nakonec se shodly na společném etickém kodexu.²¹

Etický kodex je nástroj profesně etické samoregulace. Jde o hierarchii souboru norem, jejichž předpokladem je implementace svrchovaného pravidla do systému tak, aby bylo nadřazeno všem ostatním pravidlům v dané profesi a zároveň aby se od něj odvíjela. Současně etický kodex upřesňuje a specifikuje obecnější společenské normy. Zlatým pravidlem pak je, aby umožňoval jedinci nekonat v rozporu s etickými normami, které sám zastává. *„Etický kodex je nástroj, který pomáhá zajišťovat, aby každodenní aktivity podniku a jednání všech jeho zaměstnanců odpovídalo stanoveným zásadám. Jde o soubor konkrétních pravidel, která vycházejí z tradičních stavovských hodnot, profesních ctností či principů organizace a vymezují všeobecně respektovaný standard profesionálního jednání. Ustanovení etického kodexu slouží k přesnějšímu vymezení a prosazování etického chování a rozhodování a pomáhají tak zlepšovat nejen kvalitní výkon povolání, ale i celkové prostředí v rámci podniku. Podpisem přihlášení se k etickému kodexu se jednotlivec či firma zavazuje k určitému postihu. Krajním trestem je vyloučení z asociace. Vytváření etických kodexů je zatím typičtější spíše pro nadnárodní instituce, oborová sdružení nebo profesní asociace, ať už sdružují jednotlivce či firmy.“*²²

2.1.5 Etický kodex v české žurnalistice

Profesní etické kodexy vycházejí z obsahu povolání, která zásadním způsobem utvářejí a modifikují lidské životy, jejichž výkon může ovlivnit kvalitu lidského života, popř. další existenci. Sledování znaků profesních etik je vždy pokusem o zmapování zásadních motivů profesních činností spojených s etickým rozhodováním a naznačením etických propastí, do nichž by eticky nevypělý profesionál mohl spadnout.²³

²¹ ROBBINSON, D.; GARRATT, C. *Etika : Seznamte se...* 1. Vyd. Praha : Portál, 2004. 174 s. ISBN 80-7178-941-0.

²² ŠILER, V. *Etika práce v neziskových organizacích*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. 101 s. S. 27.

²³ SEMRÁDOVÁ, I. *Úvod do etiky*. 2. Vyd. Hradec Králové : GAUDEAMUS, 2002. 55 s. ISBN 80-7041-341-7.

Etická dilemata žurnalistiky řeší v praxi autoregulační mechanismy. Tedy etické kodexy a etické komise. Dělíme je na:

- etické kodexy redakční (např. Česká televize, Český rozhlas, Lidové noviny apod.),
- etické kodexy profesní – Etický kodex Syndikátu novinářů ČR,
- etické komise či odborný orgán (např. Etick panel České televize, Etická komise při Syndikátu novinář apod.).

Tyto mechanismy často fungují paralelně.

Zásadní význam ale měla pro českou žurnalistiku deklarace ministrů států zúčastněných na 4. Evropské konferenci o politice hromadných sdělovacích prostředků konané v Praze v prosinci 1994, která ustanovila novinářům právo přijímat své vlastní samoregulační normy např. ve formě etického kodexu."²⁴

Chronologicky v datech:²⁵

- 1900 – vznik švédského kodexu,
- 1896 – polský kodex,
- 1915 – 1. Koncepce mezinárodně platného kodexu – mezinárodní konference tisku,
- 1983 – pařížská deklarace,
- 1994 – 4. Evropská konference o politice hromadných sdělovacích prostředků v Praze,
- 1998 – Syndikát novinářů ČR přijal Etický kodex novináře,
- 1999 – aktualizace Etického kodexu novináře,
- 2000 – Unie vydavatelů (denního tisku) přijala Tiskový kodex.

²⁴ Syndikát novinářů České republiky [online]. 2008 [cit. 2011-03-14]. Etický kodex novináře. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/5/36/etika/eticky-kodex>>.

²⁵ Abudehur.wz.cz [online]. 11.5.2004 [cit. 2011-03-14]. Dostupné z WWW: <abudehur.wz.cz/media/abudezumpa/zurnaetika.doc>.

Srovnání největších českých deníků z hlediska Etického kodexu novináře:

- **Hospodářské noviny** – dbají na dodržování et. kodexu novináře. Lze najít nepřesnosti, ale jsou minimální.
- **Právo** – lze si povšimnout nedostatečné ochrany zdroje. Přestože se Právo nazývá „nezávislými novinami“, působí dojmem, že upřednostňují některé politické strany. Zároveň nekorektně označují národnosti. Po etické stránce jsou ale kvalitní.
- **Mladá fronta DNES** – některé články kolidují s kodexem, po etické stránce ale kvalitní. Etický kodex je stručný, nehlásí se nutně k veřejné službě. Je zde kladen důraz na loajalitu k tisku, vydavateli, dobrou pověst. Chybí však citová složka ve vztahu k zasahování do soukromí.
- **Lidové noviny** – články občas kolidují s kodexem, po etické stránce jsou však kvalitní.

2.1.6 Etický kodex novináře²⁶

Deklarace ministrů států zúčastněných na **4. Evropské konferenci o politice hromadných sdělovacích prostředků** konané v Praze v prosinci 1994 uznala v bodě 11 c), že "novináři mají právo přijímat své vlastní samoregulační normy např. ve formě etického kodexu." V rezoluci č. 2 této konference se říká, že kodexy chování mají být "dobrovolně přijaty a dobrovolně uplatňovány" a že "výkon novinářského povolání je založen zejména na základním právu na svobodu projevu, zaručenou článkem č. 10 Evropské konvence o lidských právech."

Kodexy chování novinářů, které byly přijaty v řadě evropských demokratických zemí se snaží různým způsobem sladit práva a svobody novinářů s právy a svobodami občanů tak, aby se nedostávaly do konfliktu, a stanovit odpovědnost novinářů za jejich činnost.

Syndikát novinářů České republiky na základě studia mezinárodních i národních dokumentů 18.6.1988 vypracoval a 26.11.1999 aktualizoval **Etický**

²⁶ Syndikát novinářů České republiky [online]. 2008 [cit. 2011-03-14]. Etický kodex novináře. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/5/36/etika/eticky-kodex>>.

kodeks novináře, který je závazný pro jeho členy. K jeho dobrovolnému dodržování vyzval všechny české a moravské novináře bez ohledu na jejich členství v syndikátu. Ten obsahuje tři hlavní body, ze kterých je každý dále rozveden v podrobné pod body.

- právo občanů na včasné, pravdivé a nezkreslené informace,
- požadavky na vysokou profesionalitu v žurnalistice,
- důvěryhodnost, slušnost a serióznost zvyšují autoritu médií.

Etický kodeks novináře přijala jako otevřený dokument valná hromada Syndikátu novinářů ČR dne 18.6. 1998 a na návrh Komise pro etiku při Syndikátu novinářů jej aktualizovala správní rada dne 25. 11. 1999.

2.2 PRÁVO

Základní principy politického zřízení, organizace státu a základní práva a svobody člověka upravují normy ústavního práva. Ústava je pak základním pramenem tohoto práva. Svým specifickým způsobem představuje normativní právní akt, který se od jiných právních norem liší jak obsahem, tak formou. **Ústava České republiky**, tedy Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. nabyla účinnost dnem 1.1.1993.²⁷

Její součástí je i **Listina základních práv a svobod** (dále LZPS). Východiskem pro právní úpravu základních práv a svobod je teorie přirozených lidských práv, která byla vyjádřena už v Deklaraci práv člověka a občana v roce 1789. Z povahy přirozených práv vyplývá, že jsou nezávislá na rozhodnutí státu, protože vychází z nedotknutelnosti a univerzálního charakteru lidských práv, jejichž platnost nemá záviset na státních hranicích, neboť jejich ochrana je podřazena mezinárodněprávním zárukám. *„Tyto principy navazující na obecně sdílené hodnoty lidství, jež mají dávné tradice a v poválečném období byly vyjádřeny ve Všeobecné deklaraci lidských práv, přijaté Valným shromážděním OSN v r. 1948. Později byly obsažené zejména v Mezinárodním paktu o*

²⁷ HALFAR, B. et al. *Právo : 3. doplněné a přepracované vydání*. 3. Vyd. Ostrava : VŠB - TUO, 2008. 170 s. ISBN 978-80-248-1960-8.

občanských a politických právech a v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.“²⁸

V České republice byla Listina základních práv a svobod vyhlášena usnesením předsednictva České národní rady z 16.12.1992 (uveřejněno ve Sbírce zákonů pod č. 2/1993) a je součástí ústavního pořádku ČR. Je tedy prvkem souboru předpisů tvořících Ústavu České republiky.²⁹

2.2.1 Právo na informace a svoboda slova

2.2.1.1 Listina základních práv a svobod – 2/1993 Sb.

LZPS v druhém oddíle „Politická práva“, uvádí právo na získání informací (nejen) pro novinářské účely, a tím udává jeden ze základních principů demokratického státu.

Článek 17

(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

(3) Cenzura je nepřípustná.

(4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

²⁸ HALFAR, B. et al. *Právo : 3. doplněné a přepracované vydání*. 3. Vyd. Ostrava : VŠB - TUO, 2008. 170 s. ISBN 978-80-248-1960-8. S.60

²⁹ HALFAR, B. et al. *Právo : 3. doplněné a přepracované vydání*. 3. Vyd. Ostrava : VŠB - TUO, 2008. 170 s. ISBN 978-80-248-1960-8.

(5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.³⁰

2.2.1.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Pakt byl otevřen k podpisu dne 19. 12. 1966 v New Yorku. S tímto Paktem vyslovalo souhlas dne 11. 11. 1975 Federální shromáždění a prezident ČSSR jej ratifikoval s prohlášením k článku 48, odst. 1. Pakt vstoupil v platnost na základě svého článku 49 dnem 23. března 1976 a tímto dnem vstoupil v platnost pro ČSSR. Pakt je uveřejněn pod vyhláškou č. 120/1976 Sb. V třetí části jsou pak uvedena žurnalistice podstatná ustanovení korespondující se 17. článkem LZPS.

§ 19

(1) Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.

(2) Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.

(3) Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

- a) k respektování práv nebo pověsti jiných;*
- b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky.³¹*

³⁰ Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod, v platném znění

³¹ Zákon č. 120/1976 Sb. ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, v platném znění

2.2.1.3 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je nejdůležitější lidsko-právní úmluvou sjednanou v rámci Rady Evropy a základem regionální mezinárodně-právní ochrany lidských práv v Evropě. Byla podepsána v Římě dne 4.11.1950. Československo bylo roku 1992 vůbec prvním státem střední a východní Evropy, který se stal stranou Úmluvy (úmluva byla ratifikována 18.3.1992).³²

Článek 10 - Svoboda projevu

(1) Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

*(2) Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.*³³

2.2.1.4 Zákon o svobodném přístupu k informacím

Tento zákon zpracovává příslušný předpis Evropských společenství a upravuje pravidla pro poskytování informací a podmínky práva svobodného přístupu k těmto informacím.

³² Český helsinský výbor [online]. 2011 [cit. 2011-05-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020107>>.

³³ Zákon č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, v platném znění

§ 2 - Povinnost poskytovat informace

(1) Povinnými subjekty, které mají podle tohoto zákona povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti, jsou státní orgány, územní samosprávné celky a jejich orgány a veřejné instituce.³⁴

2.2.1.5 Výjimky poskytnutí práva na informace

Právo na informace však není povinností jiných subjektů informace poskytnout. Jde například o následující:

2.2.1.5.1 Zákon o státním tajemství - č. 102/1971

§6

Seznámí-li se jakkoliv, se státním tajemstvím osoba, jež ke styku s ním nebyla určena (9), je povinna učinit vše, aby toto tajemství nebylo zneužito; zejména je povinna zachovávat mlčenlivost o tomto státním tajemství, a jde-li o předměty obsahující státní tajemství, předat je bez odkladu nejbližšímu útvaru, popř. příslušníku Sboru národní bezpečnosti nebo jinému státnímu orgánu.³⁵

2.2.1.5.2 Zákon o ochraně osobních údajů – č. 101/2000 Sb.

§ 3

(1) Tento zákon se vztahuje na osobní údaje, které zpracovávají státní orgány, orgány územní samosprávy, jiné orgány veřejné moci, jakož i fyzické a právnické osoby.³⁶

³⁴ Zákon č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, v platném znění

³⁵ Zákon č. 102/1971 Sb., o státním tajemství, v platném znění

³⁶ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění

2.2.1.5.3 Zákon 52/2009 Sb. – „Náhubkový zákon“

Od 1.4.2009 je tento zákon klíčový pro žurnalistickou praxi. Nově zavádí správní i trestní odpovědnost nejen za poskytování určitých druhů informací, ale také za jejich zveřejnění, např. osobní údaje poškozených. Vznik zákona je reakcí na přibývajících kauzy zasahující do mocenských sfér (například tzv. „Kubiceho zpráva“). Vedle již dříve účinných zákonných omezení práva na svobodu projevu (například ve vztahu k bezpečnosti státu nebo ochraně osobnosti) se objevují nové, stále více sílící tendence k dalšímu omezování tohoto práva.

Zákon ze dne 5. února 2009 (nabyl účinnosti k 1.4.2009), kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony:

§8a - Poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných

(1) Při poskytování informací o své činnosti veřejnosti orgány činné v trestním řízení dbají na to, aby neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, nezveřejnily o osobách zúčastněných na trestním řízení údaje, které přímo nesouvisejí s trestnou činností, a aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen (§ 2 odst. 2). V přípravném řízení nesmějí zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka; takové informace mohou v nezbytném rozsahu zveřejnit pouze pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení.

(2) Při poskytování informací podle odstavce 1 orgány činné v trestním řízení zvláště dbají na ochranu osobních údajů a soukromí osob mladších 18 let.

(3) Orgány činné v trestním řízení informují o své činnosti veřejnost poskytováním informací podle odstavce 1 veřejným sdělovacím prostředkům; poskytnutí informací odeprou z důvodů ochrany zájmů

uvedených v odstavcích 1 a 2. Vyhradí-li si v přípravném řízení státní zástupce právo poskytnout informace o určité trestní věci, může je policejní orgán poskytnout jen s jeho předchozím souhlasem.

§ 44a

(3) Za přestupek podle odstavce 1 spáchaný tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem lze uložit pokutu do 5 000 000 Kč.

§ 45a

(3) Za správní delikt podle odstavce 1 spáchaný tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem se uloží pokuta do 5 000 000 Kč.

§ 178 - Neoprávněné nakládání s osobními údaji

(1) Kdo, byť i z nedbalosti, neoprávněně sdělí, zpřístupní, jinak zpracovává nebo si přisvojí osobní údaje o jiném shromážděné v průběhu trestního řízení nebo v souvislosti s výkonem veřejné správy a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, již se osobní údaje týkají, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

(2) Stejně bude potrestán, kdo, byť i z nedbalosti, poruší právním předpisem stanovenou povinnost mlčenlivosti tím, že sdělí nebo zpřístupní osobní údaje o jiném získané v souvislosti s výkonem svého povolání, zaměstnání nebo funkce a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, již se osobní údaje týkají.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo

b) *spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 porušením povinností vyplývajících z jeho povolání, zaměstnání nebo funkce.*³⁷

Přestože doposud (tj. k 11.5.2011) tento zákon nebyl použit, je veřejností často chápán jako výrazné narušení demokratických principů uvedených ve výše zmiňovaných mezinárodních paktech i v Ústavním pořádku ČR. Narůstající množství výjimek vztahujících se k právu na informace nebo svobodu projevu může také symbolizovat první příznaky rozpadu základních principů demokracie, které si naši občané před téměř 22 lety vydobyli.

Aktuální informace ke dni odevzdání této práce vztahující se k tzv. „náhubkovému zákonu“ jsou tyto: *„Veřejný zájem bude do budoucna dostatečným důvodem, proč zveřejnit informace z policejních odposlechů. Shodli se na tom poslanci, když schválili zmírnění tzv. náhubkového zákona. O konkrétní oprávněnosti zveřejnění by měl rozhodovat soud.“* Sněmovna schválila novelu zákona dne 6.5.2011.³⁸

Oproti českému „náhubkovému zákonu“ je možné v konfrontaci postavit například americký zákon *„Freedom of Information Act“* (přijatý v roce 1966), díky kterému mají lidé právo na detailní přehled toho, co dělají státní příslušníci, kteří jsou placeni z jejich daní. Jde jednoduše o povolení občanům a médiím kontrolovat, co se děje s jejich penězi i ve vztahu k danému úředníkovi. Médii je tak umožněno důkladněji naplňovat svou funkci kontroly demokracie ve vztahu k ostatním mocnostem, na nichž stojí demokratické principy.³⁹

2.2.2 Otázka soukromí a soukromého života

Pojmem soukromí se zabýval mnohokrát i Ústavní soud, který judikoval, že respektování soukromého života musí zahrnovat do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi.⁴⁰

³⁷ Zákon 52/2009 Sb., v platném znění

³⁸ Náhubkový zákon zvolní. *Respekt*. 9.5.2011, 22/19, s. 8.

³⁹ HVÍŽDALA, K. *Jak myslet média : eseje a rozhovory*. 1. Vyd. Praha : Máj dokořán, 2005. 288 s. ISBN 80-7363-047-8.

⁴⁰ Ústavní soud, II. ÚS 517/99, (SR 6/2000 str. 33)

Evropský soud pro lidská práva zašel ve svém rozhodnutí ještě dále, když uvedl, že právo na soukromí znamená také právo na totožnost a osobní rozvoj a právo zakládat a rozvíjet vztahy s ostatními lidmi a vnějším světem a může zahrnovat činnosti jak soukromé, tak profesní povahy. Existuje proto oblast vzájemného styku jednotlivce s druhými, i ve veřejném kontextu, která může spadat pod pojem „soukromý život“.⁴¹

Bohumil Repík vyjádřil k tomuto problému názor: *„K zásahům do práva na respektování soukromého života může tedy dojít nejen v soukromém prostoru osoby, zejména v jejím obydlí, ale i na místech přístupných určitému okruhu osob jako je škola, věznice, policejní stanice, hotel, restaurace, advokátní kancelář, pracoviště, ba dokonce i na veřejných místech přístupných komukoli.“*⁴²

Soudy tedy postupují kazuisticky. Vykládají pojem práva na soukromí v souvislosti se všemi okolnostmi případu. Problém je však stále v tom, že aby žurnalista mohl získat potřebné informace, vždy, i neúmyslně, jako vedlejší produkt získá také informace o soukromém životě sledované osoby. Právo na ochranu soukromí tedy zasahuje mnohem širší oblast, než jak ji většina lidí chápe. Soukromí se netýká jen prostoru „mezi čtyřmi stěnami“, ale všech oblastí, kde dochází k rozvoji mezilidských vztahů.

Právo na soukromý život přitom patří mezi vysoce chráněné hodnoty. V mezinárodně-právním měřítku je zakotveno například v:

- **čl. 12 Všeobecné deklarace lidských práv,**
- **čl. 8 Úmluvy na ochranu lidských práv a základních svobod,** jež je vymahatelná u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku,
- **čl. 17 Mezinárodní úmluvy o občanských a politických právech.**

V českém právním systému je prvotně toto právo upraveno **v Listině základních práv a svobod:**

⁴¹ Evropský soud pro lidská práva, č. 63737/00, ve věci Perry proti Spojenému království, P-ESLP, 2003, č. 5

⁴² REPÍK, B. Audiovizuální sledování osob mimo soukromé prostory ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Trestněprávní revue*. 2003, 2/12, s. 349-352. ISSN 1213-5313. S. 349

Článek 10

(1) Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.

(2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

(3) Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.⁴³

Detailněji je však rozvedeno právo na soukromí v **Občanském zákoníku**, který jej definuje jako právo fyzických osob podle §11 takto: „Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“⁴⁴

Při tomto pohledu na věc tedy musíme konstatovat, že jakékoli skryté pozorování sledované osoby je neoprávněné. Sledovaná osoba k němu nedala souhlas. Podle Ústavního soudu má každý člověk nezadatelné právo rozhodovat, komu a v jaké míře sdělí informace týkající se právě jeho osoby. „Právo na ochranu soukromého života je nezadatelným lidským právem, které bezpochyby zahrnuje, mimo jiné, právo fyzické osoby rozhodnout podle vlastního uvážení zda, popřípadě v jakém rozsahu a jakým způsobem mají být skutečnosti jejího osobního soukromí zpřístupněny jiným.“⁴⁵

2.2.3 Právo na informace versus právo na soukromí

Dá se tvrdit, že právě v tomto bodě, se v případě investigativní žurnalistiky střetávají dvě přirozená práva jedince – právo na informace a právo na soukromí. Při konfrontaci těchto dvou zájmů jsou ale soudy nuceny postupovat s nutným přihlédnutím k okolnostem jednotlivých případů. Nelze je řešit jednotným pravidlem. „Při střetu práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv stojících na stejné úrovni, je

⁴³ Zákon č.2/1993, Listina základních práv a svobod, v platném znění

⁴⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění

⁴⁵ Ústavní soud, sp. zn. I. ÚS 321/06, (SR 3/2007 str. 88)

*především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily, zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým.*⁴⁶

Klíčové je pro soudy posouzení, zda bylo narušeno soukromí sledované osoby a zda bylo oprávněné, či ne, tedy bez souhlasu sledovaného. Ten ale v pátrací žurnalistice nemůže novinář předem dostat. Bernou mincí případů je pak právě míra veřejného nebo soukromého zájmu sledující osoby. Soud je poté nucen posoudit, jestli bylo sledování dostatečně odůvodněné nebo ne. Odpovědnost za neadekvátní jednání přebírá reportér sám. Pokud byl ale v pracovně-právním poměru přebíral pouze pokyny, pak je zodpovědnou osobou jeho nadřízený.⁴⁷

2.3 ETIKA JAKO ZÁKLAD PRÁVA

Jestliže tedy změny v etickém chování společnosti pokládají základy pro vznik a změnu právních norem, měli by si lidé uvědomit, že přehazování zodpovědnosti vlastního chování na právo, není vhodná cesta. Etika je ta součást lidského společenství, která dokáže vymezit rozdíl mezi dvěma rozdílnými situacemi, na něž by se zákon měl vztahovat stejně. Velmi potřebná je i při řešení sporů v investigativní žurnalistice, protože právě kolektivní chápání toho, co je dobré nebo zlé, je základem pro odůvodnění a dokázání předmětu zkoumání investigativní žurnalistiky – tedy veřejného zájmu.

⁴⁶ Ústavní soud, IV. ÚS 154/97, (17/1998 USn.)

⁴⁷ VONDRŮCH, L. *Praktické a právní aspekty metod získávání informací pro účely investigativní žurnalistiky v kontextu novinářské etiky*. Brno, 2009. 59 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, fakulta sociálních studií.

3 HOSPODÁŘSKÉ KAUY INVESTIGATIVNÍ NOVINAŘINY A JEJICH KONTEXT V EKONOMICKÝCH SOUVISLOSTECH

Ekonomické kauzy české novinářiny zažily své neplodnější období v devadesátých letech minulého století, kdy se česká společnost formovala, systém nebyl ještě plně zaběhnutý a takto se zrodilo úrodné prostředí pro krádeže, tunelování a podvody obrovských rozměrů. V době 1. a 2. fáze kupónové privatizace vznikaly v zákonech klíčky, jež dovolovaly vychytralým občanům okrást stát v rámci miliardových položek bez zpětné vazby orgánů.

V rámci této kapitoly jsem zvolila rozpracování dvou investigativních kauz, které byly v samotných dějinách České republiky svou podstatou zcela ojedinělé. Selekcí jsem založila na subjektivním přesvědčení, že ryzí investigativní žurnalistika není postavena na simulaci možných situací a vyhodnocení chování a reakcí sledovaných osob, ale na popisu, ověřování a upozorňování společnosti na problém, který se děje přímo, bez vlastního zásahu žurnalisty do jeho dění.

Jestliže má investigativní žurnalistka plnit funkci hlídacího psa demokracie, neměl by tento pes nikdy od štěkání, neboli poukazování na problém, přejít přímo ke kousání, tedy simulaci nebo mediálnímu trestání podezřelých osob.

3.1 LEHKÉ TOPNÉ OLEJE

Nedokonalé legislativy v první polovině devadesátých let dvacátého století využila řada podnikatelů. Nelegální obchody s odlišně zdaněnými ropnými produkty vedly k miliardovým daňovým únikům a přinesly i násilnou kriminalitu. Začátkem roku 1993 zjistili celníci, že se na některých hraničních přechodech převáží do České republiky nafta označená jako „*lehké topné oleje*“ (dále LTO). Tento lehký topný olej byl poté prodán přes řetězec zainteresovaných firem dále za cenu motorové nafty a to včetně spotřební daně. Svou vinu však nesou i úřady a především státní

složky - bez toho, aby ze zákona bylo umožněno naftu nazývat LTO, by kauza nikdy nemohla beztrestně proběhnout.⁴⁸

3.1.1 Podvody v kauze

Celníci zahájili šetření 27.7.1993, provedením kontroly údajů nákladních listů u všech zásilek do společnosti *Renesance*.

Zboží podle nákladních listů odcházelo z Maďarska jako nafta, a ze Slovenska k nám pak bylo přijímáno jako lehké topné oleje. První zásilky byly určeny pro firmu *JIHOFRUKT* z Tábora, kde byl majitelem Zdeněk Boháč. Na nákladních listech byly vždy jako místo určení uvedeny Chabařovice. K vykládce zboží ale v této stanici nedošlo, protože na zásilku byla podána změna místa určení (tzv. nový prodej) firmy *Letex s.r.o.* z Prahy. Ta měla k takové operaci plnou moc od firmy *JIHOFRUKT*.

Další zásilky byly určeny pro firmu *Renesance* z Prahy. Místem určení byly opět Chabařovice. Stejně tak i v tomto případě byla podána změna místa určení firmou *Letex* na základě zmocnění poučností *Renesance*. Zásilky motorové nafty značené jako LTO byly ve všech případech (šlo o stovky) predisponovány.

Další z prověřovaných společností byla firma *Tonaso* majitele p. Hájka. Ta se uskutečnila v polovině roku 1993. Celníci zde zjistili, že kromě uvedených zásilek LTO do Ústí nad Labem přišly také zásilky nafty z Mariánských Lázní. Proto tato místa celníci navštívili osobně. Zjištění bylo poměrně nečekané – p. Hájek si ve zdejší průmyslové zóně pronajímal prostory od firmy *Tonaso* a přečerpával obsah cisteren do pevných nádrží. Z těch pak čerpaly motorovou naftu automobilové cisterny, které ji poté rozvážely dále. Tyto cisterny mířily s naftou označenou jako LTO do *PKAZ* v Ústí nad Labem. V této firmě bylo ihned zjištěno, že produkt označený jako LTO, tedy minimálně zdaněný, byl bezprostředně po vyskladnění do firmy *Ibis Litvínov* prodán jako nafta, a to včetně

⁴⁸ Pokud není uvedeno jinak, jsou všechny prameny této kauzy zjištěny z publikace: LORENCOVÁ, J.; VEČERĚ, J. *Krvavé oleje : Můj přítel vrah*. 1. vyd. Brno : Jan Krystek, 2006. 455 s. ISBN 80-239-7050-X.

daně. Cena LTO se v té době pohybovala v rozmezí cca 3 až 4 Kč za kilogram, cena za naftu přibližně v hodnotě 14 až 16 korun.

Poté celníci prověřili cisterny odeslané ze stanice Chabařovice do stanice Brniště. Zde už byl podán příkaz na přesměrování na vlečku Uranového průmyslu pro firmu S 6. Zde zároveň celníci zjistili sídlo firmy KOVO S+P, která se zabývala přepravou LTO. Později zde celníci vypátrali, že právě z této železniční stanice pochází jeden z dealerů firmy KOVO S+P Jiří Houfek a také to, že jde o bývalého přednostu této železniční stanice, který měl rovněž svoji spediční firmu DOPA v České Lípě. „Podle výpovědi jednoho zaměstnance firmy, který pracoval na pozici dispečera rozvozu motorové nafty cisternami po železnici, fungovalo u této firmy několik desítek podobných dispečerů. Starali se o to, aby cisterna vždy dojela na místo, které určil dealer.“⁴⁹

U firmy S 6 se zjistilo, že motorová nafta v cisternách byla dodána firmou Ibis. Později se ukázalo, že firma S 6 je jednou z mnoha dceřiných společností firmy Ibis. Začátkem srpna roku 1993 celníci společnost Ibis navštívili a začali prověřovat, co se děje se zbožím po jeho vypuštění do oběhu. Z faktur vyplývalo, že Ibis nakupuje motorovou naftu především od firmy Letex, poté také od dalších. Zajímavostí je, že společníky ve firmě Ibis byli bývalý ředitel Chemopetrolu, bývalý ředitel Chemapolu, bývalý ministr národního hospodářství ČR, bývalý StB Petr Hojer, Miroslav Brožík - za bývalého režimu vysoký svazácký funkcionář, Václav Švestka a místopředseda KNV v Ústí nad Labem do roku 1990 a Jan Pátek. Tyto osoby vlastnily krom jiných i další firmy, které podle celníků distribuovaly popř. byly konečnými příjemci nafty.

Po této proběhly i další kontroly.

Ve firmě Ibis celníci odhalili zfalšované „Osvědčení o registraci daně z přidané hodnoty“. Díky takovýmto falzifikátům neplatily firmy DPH ani spotřební daň a dříve ani daň z příjmu.

Poté přišla na kontrolu firma Renesance. Ukázalo se, že Renesance nakupuje LTO od firmy C.O.S. Praha a prodává dále stále ještě pod označením

⁴⁹ LORENCOVÁ, J; VEČERŮ, J. *Krvavé oleje : Můj přítel vrah*. 1. vyd. Brno : Jan Krystek, 2006. 455 s. ISBN 80-239-7050-X. S. 144

LTO společnosti *Letex*. Proto byly podrobeny kontrole i firmy *C.O.S.* a *Trehol*. Obě tyto firmy sídlily na stejné adrese. Z kupní smlouvy a faktur vyplynulo, že firma *C.O.S.* nakupovala LTO od firmy *Trehol*. Dovozcem LTO byl ale ve všech případech *Chemapol*.

Centrální řízení těchto operací bylo tedy řízeno společností *Chemapol*. Ta dovážela největší množství LTO, respektive motorové nafty jako nezdaněný výrobek. 17.8.1993 se celní pátrači na půdě *Chemapolu* dozvěděli, že vše, co se odehrává, je nesouladem Celního sazebníku, za nějž firma nenese odpovědnost a veškerý LTO prodává obratem společnosti *Trehol*. Připustili zde, že *Trehol* je jejich „prodlouženou rukou“.

Celníci se tedy zaměřili na Celní sazebník, kde v některých bodech objevili špatné formulace. Na Generálním ředitelství se problému zhostil náměstek ředitele, avšak ke změně, která mohla dát naději, že budou dovozy nezdaněné nafty zastaveny nebo alespoň omezeny, došlo teprve s vydáním nového Celního sazebníku, který nabyl účinnosti 1.1.1994. V praxi ale k podstatné změně nedošlo.

Zároveň celníci upozornili na zvláštní působnost **Zákona č. 587/1992 Sb. O spotřební dani**, který by měl být schválen v podobě, která by zabráňovala daňovým únikům. Přijetím **Zákona č. 136/1992 Sb. O barvení a značkování některých uhlovodíkových paliv a maziv** se zdálo, že tehdejší vláda měla skutečně zájem daňové úniky výše zmiňovaného typu zastavit. I tento zákon byl však šikovně zformulován tak, aby daňové úniky nezastavil.

*„Celníkům se podařilo kontrolami, které provedli v terénu, a také tím, že šli po ose prodeje, zmapovat skutečný pohyb zboží od dovozce přes překupníky ke konečnému uživateli. Osa prodeje fungovala takto: **dovozce** (cca 92 % *Chemapol*) – **překupníci** – **další překupníci** – **firma měnící název produktu** – **překupník motorové nafty** – **distributor** – **konečný uživatel**. Vše bylo analyzováno a jejich další kroky vycházely přímo z této počáteční analýzy. Dá se bez nadsázky říct, že už v té době měli celníci přehled o způsobu, kterým dochází k daňovým únikům v této oblasti.“*⁵⁰

⁵⁰ LORENCOVÁ, J; VEČERŮ, J. *Krvavé oleje : Můj přítel vrah*. 1. vyd. Brno : Jan Krystek, 2006. 455 s. ISBN 80-239-7050-X. S. 149

Zjistili, že nejslabším článkem celého obchodu je transakce peněz, proto se také zaměřili na způsob placení a platební operace. Takto také vypátrali, že *Chemapol* všechnu motorovou naftu prodává pod označením LTO firmě *Trehol*. V *Treholu* pak docházelo k rozvětvení prodeje.

„Vzhledem k nepřehlednosti a rozsáhlosti těchto obchodů se zaměřili na jednu z větví: *CHEMAPOL – TREHOL – C.O.S. – RENESANCE – LETEX – IBIS – KONEČNÍ PŘÍJEMCI*.“⁵¹

Jedna z kontrol se tedy zaměřila i na distribuční firmu *Ibis*. Ta nakupovala a prodávala paliva do spalovacích motorů, především pak motorovou naftu dováženou s označením LTO. Tu nakupovala nejen od společnosti *Letex*, ale i od dalších. Zajímavostí je, že sídlo firmy *Ibis* bylo od *Chemopetrolu* v Litvínově odděleno jen drátěným plotem. Platby byly realizovány v šecích krytých z vlastního účtu. Podle bankovního účtu bylo zjištěno, že firma vykazuje za období devíti měsíců obrat přes 3 miliardy. Platby byly vypláceny následujícím způsobem:

V šecích vyplaceno	761 500 000 Kč
Vklad pokladnou v hotovosti	107 640 000 Kč
Výběry pokladnou v hotovosti	31 126 000 Kč

Po zhodnocení situace se celníci zaměřili pouze na pohyb šeků, jelikož právě jimi byl odváděn veškerý zisk za prodanou naftu. Bankovní operace většinou nedělaly pověřené osoby pouze ve svůj vlastní prospěch a prospěch firmy, jíž zastupovaly, ale taktéž ve prospěch dále neznámých osob. Peníze vyplacené za šeky odnášeli z bank v hotovosti a s nejvyšší pravděpodobností je uložili na další účty tak, aby nebylo možno vysledovat tok peněz.

Data vyplacených šeků pro firmu *Letex* se ale shodovaly s daty hotovostních vkladů firmy *C.O.S.* ve prospěch účtu firmy *Trehol*. Celníci tedy prověřili i účty firmy *Trehol* a zjistili, že z nich peníze odchází mnoha dalším firmám. V seznamu těchto společností se vyjímala instituce *Chemapol*, které za

⁵¹ LORENCOVÁ, J; VEČERĚ, J. *Krvavé oleje : Můj přítel vrah*. 1. vyd. Brno : Jan Krystek, 2006. 455 s. ISBN 80-239-7050-X. S. 149

LTO platila přes 2 miliardy korun. Téměř všechny firmy přitom nakupovaly od *Treholu* LTO, proto neměla platba společnosti *Trehol* těmto firmám žádnou logiku. Platby chodily v řádech desítek až stovek milionů. Vše ukazovalo na to, že se jednalo o placení nějaké služby.

V průběhu vyšetřování toku peněz se celníci soustředili i na kontrolu osob, které se dostavovaly na železniční stanice a zařizovaly zde změny přepravních smluv tzv. nové prodeje. Pracovníci železničních stanic podávali avízo majitelům zboží ihned potom, co do konkrétní železniční stanice přijela daná souprava cisteren. Za vyhotovení nového prodeje se platilo v hotovosti. Řádově se jednalo o 300 – 500 tisíc korun za jednu soupravu.

Garantem celého obchodu LTO/motorové nafty byla společnost *Chemapol*. Tato společnost měla zahraniční zastoupení v Rakousku, Finsku, Dánsku, Francii, Německu, Velké Británii, Itálii, Belgii, Polsku, Singapuru, Slovensku, Španělsku, Švýcarsku, USA, Maďarsku, Bulharsku, Ukrajině, Íránu i Rusku. Současně vlastnila podíly v mnoha českých firmách, štědře sponzorovala různorodé aktivity českého kulturního života a zároveň měla zájem o privatizaci petrochemického průmyslu, zejména tedy o rafinerie *Kaučuk Kralupy* a *Chemopetrol Litvínov*. V užším vedení *Chemapolu* se vyskytovali bývalí agenti StB, generální ředitel Junek byl 11 let agentem první správy, která měla úzké napojení na KGB. To vedlo k myšlence, že celá organizační struktura obchodu s LTO je založena na podobném principu. Byly zde využity znalosti palivoenergetického komplexu tak, jak je s největší pravděpodobností rozpracovávala StB. Šlo o přesnou znalost počtu a kapacit stáčecích a skladovacích zařízení na pohonné hmoty, údaje o průměrné spotřebě motorové nafty v celé republice a znalost distribučních sítí. Napovídala tomu i vysoká koncentrace bývalých pracovníků StB a SNB v této síti.

Kromě *Chemapolu*, který dovážel naftu označenou jako lehké topné oleje především z Ruska, zde byli i dovozci, kteří stejným způsobem dováželi naftu i z Německa nebo Rakouska. Šlo o firmy *Lukoz Luhačovice* a *JIHOFRUKT Malšice*.

3.1.2 Analýza dovozů a následného pohybu motorové nafty označené jako LTO podle celních orgánů

Produkt se dovezl do vysílací stanice, kde jej projednal příjemce neboli deklarant zmocněný dovozcem. Z vysílací stanice byly cisterny po změně znění přepravní smlouvy přeposlány do další železniční stanice. V tomto bodě se znovu vyhotovila další přepravní smlouva, ale byl v ní změněn název komodity z LTO na motorovou naftu, která byla následně odeslána další firmě, případně už konečnému příjemci.

Stejný postup byl uplatňován i při obchodních operacích. Produkt byl v tomto případě dovozcem vycen jako LTO a prodán jako LTO. Následně byl prodán přes několik firem až ke společnosti X, která nakoupila motorovou naftu označenou jako LTO a dále ji už prodávala jako motorovou naftu. Příjemci byly obvykle velké distribuční firmy, které motorovou naftu poté prodávaly konečným příjemcům.

Firmě X, která zboží přejmenovala, bylo zapláceno šeky nebo přímo v hotovosti. Částka byla odnesena na předem určené místo, přerozdělena, zkontrolována a odeslána k operaci na několik účtů firem, které byly kontrolovány garantem celé obchodní operace. Majitel nebo společníci firmy X byly většinou osoby kriminálně závadné s nižším stupněm vzdělání.

Za firmu X prováděly obchodní a přepravní operace osoby, které od ní odkoupily plnou moc, živnostenský list, razítko a podpisové vzory. Ti poté prováděli dle pokynů ve prospěch neznámých osob výše zmíněné operace. Firma X neodváděla ze všech peněz státu žádné daně. Prezentovala se před státem tak, že o obchodech nevěděla.

Celý mechanismus byl řízen a spravován strukturovanou organizací. Ta za pomoci nových prodejů v železničních stanicích, několika prodeji a převodem zisku na špatně zjištělné účty, zneprůhledňovala tak, aby nemohla být zjištěna osa mezi dovozcem a distribuční firmou, ale ani způsob, jakým docházelo k finančnímu vyrovnání mezi nimi.

Od samotného začátku šetření případu LTO – motorové nafty zdůrazňovali celníci na poradách s Policií ČR, že se jedná o organizovanou trestnou činnost, a že je bezpodmínečně nutné nasazení a využití operativních prostředků tak, aby se dalo zjistit, kdo celou organizaci řídí, a především kam jdou peníze získané z obchodů s LTO – motorovou naftou. Výsledky prováděného šetření pohybu peněz nešlo využít bez vysoké míry spolupráce mezi složkami Policie ČR a Celní správou a bez použití operativních prostředků, které měla sama policie k dispozici. Podle celníků vedení Policie ČR odmítalo spolupracovat, neboť se celníků údajně netýkalo. Policie pouze využila výsledků celního pátrání pro své vlastní potřeby. Policie současně neshledala uvedenou činnost jako organizovanou trestní činnost.

3.1.3 Osoby a vraždy spojené s kauzou LTO

Podle policejních odhadů se do nelegálních obchodů kolem LTO zapojily až tři tisíce lidí. Policie z trestných činů týkajících se machinací s těmito ropnými produkty obvinila více než stovku lidí. Soudy v celé České republice v posledních letech řešily přibližně dvacet oddělených případů týkajících se podvodů s LTO.

K případům, kde padl konečný rozsudek, patří „Kutalova kauza“. Soudy však v tomto případě nerozhodovaly o daňové kriminalitě, ale o násilných trestných činech, které s obchody s LTO souvisely. Odvolací soud podnikateli a někdejšímu policistovi Vratislavu Kutalovi potvrdil desetiletý trest za plánování vraždy novináře Stanislava Čecha, který psal o kauze lehkých topných olejů. Kutala byl uznán vinným i z objednávek výbuchů, které měly od případu odvést pozornost policie.

Spolu s Vratislavem Kutalem pražský vrchní soud odsoudil také dalšího šumperského podnikatele Milana Šišmu za návod k vraždě jednoho z největších obchodníků s LTO - Lubomíra Holého. Ten byl zastřelen v lednu 1995 ve svém pražském bytě. Jeho smrt byla podle policie první z řady vražd, které nelegální obchody s LTO doprovázely.

Žádná ze zabití, k nimž v kauze LTO došlo, nebyla nikdy vyšetřena. O vyšetření a potrestání viníků vraždy Lubomíra Holého, který byl prostředníkem obchodů mezi *Chemapolem* a dalšími odběrateli, byla policií zdokumentována až

poté, kdy se jeden z účastníků kauzy, který vraždu Holého zprostředkoval - Jiří Večeř, vrátil ze svého „zahraničního azylu“ a sám dobrovolně policii poskytl informace o své roli a také o roli dalších aktérů. Policie téměř rok ověřovala pravdivost těchto údajů. Po zhruba devíti měsících pozatýkala ty, kteří se na vraždě Lubomíra Holého nějakou formou podíleli.

Jiří Večeř je spoluautorem knihy novinářky Jany Lorencové – Krvavé oleje. V této knize a také v pořadu České televize odvysílaných roku 2004 tento bývalý voják z povolání popisoval údajné vazby některých politiků nebo jejich manželek v devadesátých letech minulého století na obchodníky s LTO. Tehdejší premiér Stanislav Gross po odvysílání reportáže vyzval k prošetření zveřejněných informací. Prezident Václav Klaus, který byl v době, do níž kauzy LTO spadají, premiérem, se politiků zastal. Reportáž označil za lživou a skandální.⁵²

3.1.4 Názor novinářky Jany Lorencové

Jana Lorencová je ostravská novinářka, která se kauzou LTO zabývala téměř po celou dobu jejího trvání. Právě díky jejímu snažení byly státní orgány schopny kauzu odhalit. Cestování po nádražích, sledování cisteren s naftou prohlášenou za LTO, desítky schůzek s lidmi, kteří měli k věci co říci, studium zákonů, cenových výměrů a dalších dokumentů – to a mnoho dalšího Lorencová absolvovala během několika let. Sama se přitom několikrát dostala do situace, kdy byla doslova ohrožena na zdraví či životě.

„V průběhu let 1994 až 1997 jsem se na téma daňových úniků prostřednictvím označení motorové nafty za LTO napsala kolem stovky celostránkových reportáží a článků. V každém z nich bylo podrobně rozebráno, co se děje. Moje články, jak mne informovali policisté a celníci, sloužily pro mnohé jejich začínající kolegy jako „kuchařka“, ze které čerpali informace, aby pochopili, o čem je řeč. A velmi brzy jsem začala točit i reportáže pro pořady ČT Klekáníce a Nadoraz. Asi nebudu přehánět, když řeknu, že jich bylo možná čtyřicet, možná

⁵² *Epravo.cz* [online]. 28351. Nelegální obchody s LTO přinesly daňové úniky i vraždy. 29.9.2004 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nelegalni-obchody-s-lto-prinesly-danove-uniky-i-vrazdy-28351.html?mail>>. ISSN 1213-189X.

více. Kdybych měla brát vážně, že je povinností orgánů činných v trestním řízení zahájit vyšetřování po zjištění, že v tisku byly zveřejněny informace, které nasvědčují tomu, že by se mohlo jednat o závažnou trestnou činnost, tak musím konstatovat jejich fatální selhání, buď nikdo z nich neumí číst, nebo se obloukem informacím na toto téma všichni vyhnuli. Existuje ovšem ještě další možnost, že číst umějí, ale konat nesměli.“⁵³

3.1.5 Závěr kauzy LTO

Policisté oficiálně připustili, že stát přišel přibližně o 60 miliard. V reálu však byla částka mnohem vyšší. Krom jiného v ní nejsou zahrnuty ani daňové úniky, ke kterým došlo vývozy motorové nafty prostřednictvím *Chemapolu*. I v tomto případě šlo o další miliardy (při vývozu nafty, která se na území ČR přejmenovala z LTO, do dalších zemí, stát vracel *Chemapolu* DPH a spotřební daň. Totéž se odehrávalo v případě, že *Chemapol* jako obchodní organizace nakoupil od českých rafinérií naftu označenou jako LTO za cenu LTO a pod označením motorová nafta ji rovněž vyvezl do zahraničí).

Stát vše rozsoudil velmi kulantně. Tvářil se jako by se chtěl „zahojit“ na takzvaných bílých koních, kteří papírově převáděli naftu na LTO. Ti byli nakonec odsouzeni za tyto obchody, přičemž bylo jasné, že u nich peníze nejsou. Pravý viníci i jejich „výdělky“ zůstali nedotknutelní.

Tlak na tehdejší vládu a jednotlivá ministerstva začal být neudržitelný. V roce 1995 byl přijat zákon, podle kterého se všechno, co mělo složení motorové nafty, muselo zdanit, a daně se vrátily pouze tomu, kdo prokázal, že tuto komoditu skutečně použil k vytápění. V platnost vstoupil v roce 1996. Ministerstvo financí při prosazování tohoto zákona kladlo nelogický odpor – tvrdilo, že znění zákona nesmí být přijato, neboť takovou úpravou zákona bude odstartována vlna daňových úniků (v té době nejméně z 90% motorové nafty, která se na území České republiky vyskytovala, neměla vybranou daň). Úprava, k níž došlo z

⁵³ LORENCOVÁ, J; VEČERŮ, J. *Krvavé oleje : Můj přítel vrah*. 1. vyd. Brno : Jan Krystek, 2006. 455 s. ISBN 80-239-7050-X. S. 162

iniciativy poslanecké sněmovny, byla nakonec přijata navzdory vůli ministerstva financí.⁵⁴

3.2 C. S. FONDY

Ze třech podílových fondů spravovaných investiční společností C. S. Fond a. s. zmizela mezi 7. A 12. Březnem roku 1997 jedna 1,3 miliardy korun. Zajímavostí bylo, že převod se odehrál v hotovosti. Tato částka taktéž představovala celý majetek, který společnost vlastnila.

3.2.1 Vzdalování aktiv – „Tunelování“

Tunelování je termín užívaný běžně pro rozsáhlý finanční podvod, při kterém management z firmy ve velkém odčerpá její finanční prostředky do jiných firem managementem zpravidla vlastněných. Toto odčerpávání prostředků většinou ovšem není přímé (šlo by o často příliš velké riziko), ale např. prostřednictvím pro tunelovanou firmu výrazně nevýhodných obchodů. V odborném jazyku se používá méně expresivní termín „vzdalování aktiv“ (anglicky *asset stripping*). Poprvé byl tento termín použit pravděpodobně v Česku v první polovině devadesátých let dvacátého století, ovšem rozšířil se i mimo české prostředí.⁵⁵

3.2.2 Kauza C. S. Fondů – ekonomická kauza desetiletí

V době kupónové privatizace vznikly v rámci C. S. Fondů (dále i CSF) tři podílové fondy, které za kupónové knížky lidí získaly akcie lukrativních státních podniků za asi 1,5 miliardy korun. Majetek těchto tří fondů spravovala investiční společnost C. S. Fond, a. s., která mohla s akciemi obchodovat.

⁵⁴ KOSTLÁN, F.; LORENCOVÁ, J. *Krvaveoleje.cz* [online]. 2008 [cit. 2011-04-24]. Rozhovor. Dostupné z WWW: <<http://www.krvaveoleje.cz/index.php?page=interview>>.

⁵⁵ JOHNSON, S.; LA PORTA, R.; LOPEZ-DE-SILANES, F.; SHLEIFER, A.T. The American Economic Review, květen 2000, 90 svazek, číslo 2, s. 22–27. Dostupné online [cit. 2008-04-22]. ISSN 0002-8282.

Koncem roku 1996 dostala pod kontrolu C. S. *Fondy* v rámci první a druhé vlny privatizace společnost *Motoinvest*, kupní smlouva na akcie z portfolia tří fondů však doložil opční doložkou⁵⁶. Kupní smlouvu uzavíral za *Motoinvest* podnikatel Jan Dienstl. Tato společnost ovládla taktéž další investiční společnosti či bývalé privatizační fondy jako byli např. *Creditanstaltu*, *Agrobanky*, *Panoku* a řady dalších. Ještě předtím, než vstoupil v platnost zákon, který podobný postup ztížil, přeměnil *Motoinvest* většinu C. S. *Fondů* z první vlny kuponové privatizace na akciové společnosti holdingového typu. V březnu 1997 pak opci využil a oznámil, že má o cenné papíry tří fondů zájem, vyplatit je hodlal hotově. Proměna portfolia fondů z cenných papírů v hotovost přitom probíhala tak, že správce fondů rozprodával akcie, které nakupoval přímo *Motoinvest*. Takto *Motoinvest*, resp. Jan Dienstl zbavil fondy akcií a naplnil je 1,3 miliardy korun v hotovosti.

*„Peníze, které se minulý týden ztratily, zmizely z kont investičních fondů, založených pro druhou vlnu kuponové privatizace. Šlo o dva otevřené podílové fondy - C. S. Fond Energetiky (měsíc staré údaje: majetek v hodnotě 930 milionů korun, 616 korun v přepočtu na jeden podílový list) a C. S. Fond kapitálových výnosů (315 milionů korun, 552 korun na jeden podílový list) - a o jeden uzavřený podílový fond pravidelných dividend (106 milionů korun, 610 korun na jeden podílový list.)“*⁵⁷

Depozitářem účtů s penězi byla Plzeňská banka, kterou od roku 1994 majetkově ovládal *Motoinvest*. *„Portfolio vykradených fondů mělo již téměř rok velmi zajímavou strukturu: téměř 60 % tvořila hotovost uložená jako vklad u depozitáře, kterým byla Plzeňská banka. Poslední dva měsíce zaznamenával majetek fondů značné proměny. CSF začala zběsile prodávat i další akcie, které si kupoval právě Motoinvest. CSF IS tak například zbavil své fondy akcií České*

⁵⁶ Opce je smlouva mezi prodávajícím a kupujícím, která dává kupujícímu právo (neukládá mu však povinnost) prodat nebo koupit od prodávajícího konkrétní aktivum (tzv. podkladové aktivum) za konkrétní cenu kdykoliv až do data vypršení kontraktu. Za takovéto právo (opci) nabyvatel opce prodávajícímu platí určitou cenu, tzv. opční prémii. Podkladovým aktivem, od kterého se opce odvozuje, mohou být např. akcie, obligace, akciové indexy, dluhopisy, pokladniční poukázky, devizy, kontrakty futures či komodity. Opce je finanční derivát, jehož hodnota je odvozena z hodnoty podkladového aktiva.
Kurzy.cz [online]. Opce. 2011 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/opce/>>. ISSN 1801-8688.

⁵⁷ MACHÁČEK, J. Z C. S. Fondů se ztratila více než miliarda. *Respekt* [online]. 17.3.1997, 12, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077470-z-c-s-fondu-se-ztratila-vice-nez-miliarda>>.

*spořitelny, mnohých lesních závodů apod. Poslední transakce proběhly ještě 4. března. K tomuto dni již také činila 90 % majetku fondů hotovost. (Kromě toho v portfoliu zůstaly pouze těžko prodejné akcie Agrobanky, které mají v tomto okamžiku negativní hodnotu.)*⁵⁸

Problémy nastaly, když správu fondů, které byly po prodeji akcií v té době plné hotovosti, získala ruská firma *KosMos*. *Motoinvest* 11.2.1997 prodal správcovskou společnost *CSF*. Nebylo o to ovšem informováno ani dosavadní představenstvo, ani management. O této změně se všichni dozvěděli až 3. března, kdy pražský notář Robert Hochman osvědčil práva posledního ze tří nových majitelů. Rusové totiž společnost *CSF* nekoupili přímo od *Motoinvestu*. V době mezi 11. únorem 1997 a 3. březnem prodal *Motoinvest* společnost *CSF* firmě *Austel Enterprises*, ta firmě *Crassus s. r. o.* a od ní až poté odkoupila společnost *KosMos*.

K přepisu společnosti se tedy dne 3. března 1997 hlásil ruský občan Nikolaj Kasimov, zástupce moskevské společnosti *KosMos*. Jelikož byla firma *KosMos* 100 % vlastníkem *CFS*, tvořil pan Kasimov de facto celou valnou hromadu. Zároveň notář potvrdil novou dozorčí radu a představenstvo. Podle zákonů nebyla nutná účast těchto osob, stačilo nadiktovat základní informace, jako bylo jméno, bydliště a rodná čísla. Tyto osoby - Pavel Hartl, Petr Javora a Václav Franta zanesly své podpisové vzory do Plzeňské banky (ta byla, jak již bylo výše zmíněno, depozitářem vykradených fondů). Plnou moc k provádění transakcí měl ale Václav Franta.⁵⁹

Do kontraktu se v tomto bodě začala angažovat česká makléřská firma *UMANA*, která měla v obchodě hrát hlavní zprostředkovatelskou roli. „*Hlavním zprostředkovatelem celého obchodu byla firma UMANA, s. r. o. Z obchodního rejstříku lze vyčíst, že firma sídlící ve východočeském Broumově měla od začátku značné spektrum aktivit: nákup a prodej technologií, realit, zemědělských produktů, daňové poradenství. K tomu se od roku 1995 přidružilo "poradenství ve*

⁵⁸ MACHÁČEK, J. Z C. S. Fondů se ztratila více než miliarda. *Respekt* [online]. 17.3.1997, 12, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077470-z-c-s-fondu-se-ztratila-vice-nez-miliarda>>. ISSN 1801-1446.

⁵⁹ MACHÁČEK, J. Z C. S. Fondů se ztratila více než miliarda. *Respekt* [online]. 17.3.1997, 12, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077470-z-c-s-fondu-se-ztratila-vice-nez-miliarda>>.

věcech týkajících se cenných papírů" a posléze i obchodování s cennými papíry. Jednateli a podílníky firmy jsou Vladimír Nad' a Josef Matoulek. Ten Respektu dokonce potvrdil svoji účast při jednání u notáře dr. Hochmana 3. března (prý zde tlumočil z ruštiny), na němž byla osvědčována platnost nové valné hromady správce C. S. Fondů a kde byli přítomni zástupci ruské firmy Kosmos Ltd. Blízkost vztahu potvrzuje i fakt, že v trezoru jeho těšnovské kanceláře se dosud nacházejí listinné akcie investiční společnosti CSF, které by měl teoreticky držet Kosmos. Zároveň (a to je již úplně absurdní) se Matoulek netají tím, že koupí investiční společnosti CSF od firmy Crassus dohodl pro Kosmos právě on. Jeho firma UMANA byla zároveň zprostředkovatelem obchodu s akciemi drůbežáren mezi fondy a neznámou zahraniční firmou, jejíž jméno nechce jinak výřečný Matoulek prozradit. Za tento obchod vyinkasovala UMANA provizi ve výši 0,25 %, tedy 3 miliony korun.⁶⁰

4. března Václav Franta na základně plné moci žádal o převod veškeré hotovosti CSF na účet české makléřské firmy UMANA u téže banky. Vzhledem k tomu, že šlo o převod podléhající kontrole depozitářského fondu, banka jej zdržovala tři dny, protože chyběly doklady o tom, proč CSF peníze firmě UMANA převádí.

7. března byla záležitost po dodání dokladů vyřízená. Společnost UMANA se v dodaných dokladech zavazovala nakoupit pro fondy např. dluhopisy IPB nebo ČEZ, akcie České spořitelny apod. Celkem mělo jít zhruba o dvacet různých položek „nákupu“. Kontrolní úřad, tedy úřad pro cenné papíry, ale později tvrdil, že za peníze C. S. Fondů neměla UMANA koupit akcie zmiňovaných podniků, ale pouze akcie podniku jediného – firmy Drůbež Příšovice.⁶¹

„Matoulek tvrdí, že z oné korektní smlouvy nakonec sešlo a že se smlouvou o nákupu akcií drůbežáren byla banka srozuměna. Zajímavé je, že ředitelka banky dr. Křížová byla v době provedení celé transakce na dovolené a rozhodl o ní ředitel pražské pobočky ing. Palička. Toho se nepodařilo zastihnout. Pozoruhodné

⁶⁰ MACHÁČEK, J. Kam zmizela miliarda z C. S. Fondů. *Respekt* [online]. 24.3.1997, 13, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077110-kam-zmizela-miliarda-z-c-s-fondu>>. ISSN 1801-1446.

⁶¹ NOVÁKOVÁ, P. *IDens.cz* [online]. CS Fondy: viníci mizí, díry zůstávají. 24.1.2003 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/ekonomika.aspx?r=ekonomika&c=A030123_224059_ekonomika_pol>.

rovněž je, že podle Matoulka mezi 4. a 7. březnem nefungovaly v pražské pobočce PB počítače.⁶²

Severočeská firma *Drůbež Příšovice* byla přitom poměrně mladá. Vznikla roku 1996, jejím předchůdcem ale byl *Drůbežářský závod Příšovice*, jehož majoritním vlastníkem se v červnu roku 1996 stala *První slezská kapitálová společnost*. „Nový vlastník bezprostředně po svém vstupu rozhodl, že *DZ Příšovice* vstoupí s celým svým majetkem (140 milionů korun) jako podílník do nového podniku *Drůbež Příšovice*. Druhým podílníkem se s vloženou částkou 215 milionů korun stala firma *IBH (International Beteiligungs Holding)*. V představenstvu *Slezské kapitálové* tehdy zasedaly dvě klíčové postavy celé budoucí transakce s *C. S. Fondy*, pánové Petr Müller a Jaromír Florián z brokerské firmy *Crassus, s. r. o.* Oba odešli poté, co se 28. listopadu 1996 stali předsedou a místopředsedou představenstva *Slezské kapitálové* pánové Satoranský a Vostárek. Prvním činem těchto nových šéfů ovšem bylo, že na prosincové valné hromadě *DZ Příšovice* navrhli dát firmu do likvidace. Osvědčovatelem této valné hromady byl přitom stejný notář, který letos 3. března osvědčoval platnost valné hromady *C. S. Fondů* s ruskou firmou *Kosmos*.“⁶³

Skrz *První slezskou kapitálovou společnost* tak pánové Vostrák a Satoranský drželi v rukou 40 % akcií nové veřejné neobchodovatelné společnosti *Drůbež Příšovice*. Předsedou představenstva této nové společnosti se ale stal bývalý člen *První slezské kapitálové společnosti* a jednatel firmy *Crassus* Petr Müller. Firma *Crassus* tedy prodala firmě *KosMos* akcie *C. S. Fondů*, ale její majitelé zprostředkovali i prodej akcií podniku *Drůbež Příšovice* nizozemské společnosti *Swirglen*, která později akcie odprodala správcovské společnosti *C. S. Fondy* za výše nadsazenou zmíněnou hodnotu.

Peníze byly bankou údajně převedeny na základně kupní smlouvy. Z této přitom vyplývalo, že 70 % akcií drůbežářského podniku bylo fondům prodáno za čtyřnásobek jejich nominální hodnoty. Tyto akcie navíc nebyly veřejně

⁶² MACHÁČEK, J. Kam zmizela miliarda z C. S. Fondů. *Respekt* [online]. 24.3.1997, 13, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077110-kam-zmizela-miliarda-z-c-s-fondu>>. ISSN 1801-1446.

⁶³ MACHÁČEK, J. Kam zmizela miliarda z C. S. Fondů. *Respekt* [online]. 24.3.1997, 13, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077110-kam-zmizela-miliarda-z-c-s-fondu>>. ISSN 1801-1446.

obchodovatelné a existovaly pouze v listinné podobě na doručitele, u nichž nemusel o vlastníkově existovat jediný záznam. Peníze tedy byly dne 7. března převedeny na účet firmy *UMANA* (stále u Plzeňské banky) výměnou za akcie drůbežáren. Ty si pan Václav Franta odnesl v igelitové tašce a i s akciemi zmizel.

Plzeňská banka poté převedla „fondové“ 1,3 miliardy z konta *UMANY* na účet pražské pobočky rakouské banky *GiroCredit*, kde měla nizozemská firma *Swirglen*, vlastníci drůbežárny, účet (k takové operaci není potřeba souhlasu depozitáře). Analytický obor ministerstva financí byl v té chvíli bankou *GiroCredit* upozorněn a dotázán, zda ministerstvo odeslání peněz do zahraničí schvaluje. Přestože měl Analytický odbor ministerstva financí za úkol prověřovat potenciální situace, v nichž by docházelo k praní špinavých peněz a kontrolovat podezřelé operace, tamní ředitel Kudlík nic podezřelého nevyhodnotil a odlivu peněz do ciziny nebránil. Akci po třech dnech pozastavení ministerstvo financí povolilo a peníze z majetku českých podílníků nakonec odešly na stovku účtů do zahraničí, zejména do off-shore zón a společností, u nichž nejde zjistit jejich vlastnická struktura.⁶⁴

3.2.3 Tresty a obvinění v případě C. S. Fondy

Ministerstvo financí podalo krátce po odvedení peněz v celé záležitosti tři trestní oznámení – na zástupce depozitáře (Plzeňské banky), který podle nich neměl obchod vůbec uskutečnit, na zprostředkovatele obchodu – zástupce firmy *UMANA* a na nové představenstvo *CSF*.

Po deseti letech řešení kauzy vytunelovaných fondů padl 27.2.2007 konečný trest. Vyměřil o pražský vrchní soud, ke kterému se obvinění odvolali. První trest byl vyměřen městským soudem dva roky předtím.

8 *Epravo.cz* [online]. 27.2.2007 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/v-kauze-vytunelovanych-cs-fondu-padly-definitivni-tresty-aktualizace-46519.html?mail>>.

Jméno	Funkce	Důvod obvinění	Počet let	Výkon
Josef Matoulek	Jednatel a podílník firmy UMANA, zprostředkovatel obchodu	Miliardový podvod	8	Nastoupil s odkladem
Vladislav Nadř	Jednatel a podílník firmy UMANA, zprostředkovatel obchodu	Miliardový podvod	5	Nastoupil
Tomáš Roith	Makléř společnosti UMANA	Majetková trestní činnost	4	Nenastoupil
Václav Vojtíšek (Václav Franta)	„Fingovaný“ šéf C. S. Fondů	Majetková trestní činnost + krádež aut	4	Nenastoupil

Tresty byly vrchním soudem v Praze sníženy oproti původnímu vyměření o rámcově jeden rok. Nejvýznamnější podíl na podvodu má podle Zelenky Matoulek, mimo jiné i kvůli aktivitám směrem k ruskému podnikateli Nikolaji Trofimovovi, jehož firma *KosMos* byla posledním vlastníkem CS Fondů. Kupní cena tří milionů akcií fondů byla stanovena na devět milionů dolarů, nikdy ale nebyla zaplacená. Nejméně se provinil Vojtíšek, jehož čtyřletý trest zahrnuje i předchozí odsouzení.

Vojtíšek byl profesionální zloděj aut, Roith několikanásobný recidivista majetkové trestné činnosti.⁶⁵

Čtveřice mužů od počátku vyšetřování vinu popírala. V září roku 2006 padla nová obvinění. Podle policie gigantický podvod připravili bývalí šéfové zaniklé finanční skupiny *Motoinvest* a muži z představenstva Plzeňské banky Pavel Tykač a Jan Dienstl, bývalý úředník ministerstva financí Jiří Kudlík, Emil Florián a Josef Novosvětský z představenstva *CS Fondů* a jednatel firmy *Crassus* Petr Müller.⁶⁶

Pavel Tykač v rámci skupiny *Motoinvest* během devadesátých let dvacátého století odkupovala ve velkém rozsahu od drobných investorů akcie, které tito získali v rámci dvou vln tzv. kupónové privatizace. Společnost *Motoinvest* mimo jiné ovládla i dvě menší banky (Plzeňskou banku, Agrobanku) a investiční *C. S. Fondy*. Pavel Tykač podle vyjádření policie úmyslně zbavil fondy akcií, následně uložil v hotovosti částku 1,3 miliardy korun v Plzeňské bance (*Motoinvestem* majetkově ovládané), za něž byly zakoupeny nehodnotné akcie *Drůbeže Příšovice*. Majetek Pavla Tykače je dnes odhadován na desítky miliard.⁶⁷

3.2.4 Otevřený podílový fond

V instituci tohoto typu nejsou lidé akcionáři, ale podílníky a nemají právo mluvit do obchodní strategie společnosti, která jejich fond spravuje. Mohou své podíly pouze koupit či prodat. V okamžiku tzv. otevření musí správce (investiční společnost) všem podílníkům, kteří o to požádají, vyplatit přesný podíl tržní hodnoty portfolia fondu, který náleží počtu jejich podílů. Do té doby mohou podílníci prodávat pouze podíly fondu jako takového, jež se prodávají se značným diskontem.

⁶⁵ *Epravo.cz* [online]. 27.2.2007 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/v-kauze-vytunelovanych-cs-fondu-padly-definitivni-tresty-aktualizace-46519.html?mail>>.

⁶⁶ *iDnes.cz* [online]. Tunel CS Fondů uzavřel soud tresty pět a osm let. 27.2.2007 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/tunel-cs-fondu-uzavrel-soud-tresty-pet-a-osm-let-fts-/ekonomika.aspx?c=A070226_142953_ekonomika_str>.

⁶⁷ GALLISTL, V; KOVANDA, L. *Týden.cz* [online]. Miliardářům vévodí Kellner, Babiš se dotahuje. 15.12.2009 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/miliardarum-vevodi-kellner-babis-se-dotahuje_151876.html>.

„U zmíněných C. S. Fondů bylo už při založení rozhodnuto, že musejí být tzv. otevřeny nejpozději do září roku 1998. V případě prvního z fondů (C. S. Fond energetiky) se podíly donedávna prodávaly za 215 korun, tedy zhruba o 400 korun levněji, než by je podílníci získali po otevření fondu). Šlo tedy o riskantní, ale možná výhodnou investici. Proto mezi podílníky těchto fondů nenajdeme pouze díky z kuponové privatizace, ale i stovky těch, kteří sem investovali úspory, a to i v řádech statisíců a milionů korun.“⁶⁸

3.2.5 Názor a zkušenost ekonomického žurnalisty Jana Macháčka

Přes noc vlastně zmizela miliarda tři sta milionů z fondů, ale je zajímavé, že ty peníze zůstaly ještě týden v České republice. Mně se podařilo během pár dní, když se v agenturách objevila tato zpráva, zjistit, kudy peníze vlastně běží. Ty lidi (*myšleno podvodníky, pozn. autorky*) jsem v podstatě dohnal, ale přesto peníze byly puštěné.

Nejzajímavější pro mě bylo sledovat vše v přímém přenosu. Peníze tady ještě ležely a my jsme čekali na lidi z ministerstva financí z tzv. odborů pro praní špinavých peněz, jestli ty částky budou smět odejít nebo ne. Ti tuneláři tam tehdy přišli, asi uplatili úředníka, který se jmenoval Kudlík, a peníze byly jednoduše poslané. V té chvíli už ale vyšel první článek, takže se dá říct, že na tomhle bylo nevšední právě to, jak se šlo pár hodin za zloději, kteří částky převáděli z banky do banky. Několikrát jsem je i potkal, když vybírali na přepážce.

Kauza C. S. Fondů byla rozdílná od kauz, kterými jsem se zabýval od roku devadesát tři, právě v tom smyslu, že to byla bohapustá a přímá krádež. U těch ostatních se portfolio zmenšovalo o desítky procent, ale aby ten fond někdo vykradl úplně celý, že se naprosto vysmál státu, tak to se nestalo nikdy předtím.⁶⁹

⁶⁸ MACHÁČEK, J. Z C. S. Fondů se ztratila více než miliarda. *Respekt* [online]. 17.3.1997, 12, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077470-z-c-s-fondu-se-ztratila-vice-nez-miliarda>>.

⁶⁹ Zvuková nahrávka rozhovoru s Janem Macháčkem, dne 14.4.2011 v Praze.

3.3 ZÁVĚR K EKONOMICKÝM KAUZÁM

Hlavní problémem řešení takovýchto a podobných kauz je dle mého názoru neschopnost státních orgánů dodržet svou základní funkci. Státní zaměstnanci, kteří mají za úkol chránit majetek státní kasy, necítí morální potřebu dodržovat, k čemu se při výkonu svého povolání zavázali. Není to však jen jejich chyba. V České republice ještě plně nefunguje občanská společnost, která by na tyto složky vyvíjela tlak, posilovala jejich morální kredit a nedovolila jim při porušení základních etických pravidel bezproblémově dále fungovat ve společnosti.

Pokud se zaměřím na výše rozebírané kauzy devadesátých let, mohu konstatovat, že kdyby byla kupónová privatizace připravována dnes, možná bychom se dokázali vyhnout všem chybám, na které stejně v konečném důsledku doplatili jen obyčejní občané. V analýzách toho, k čemu na českém kapitálovém trhu docházelo v druhé polovině devadesátých let, by se ale mělo rozlišovat mezi „nutným dědictvím“ kupónové privatizace a tím, čemu by bývalo šlo zabránit. Ovšem, co je na tom všem nejžalostnější, je fakt, že dnes, téměř 15 let po spáchání a řešení těchto miliardových krádeží, jsme se o moc dále jako společnost neposunuli. Lidé kradou, slovo „korupce“ je hojně používáno v předvolebních kampaních, ale v konečném důsledku je stejně důvěra občanů v exekutivní, legislativní i soudní moc státu na hranici nespokojenosti a lidské rezignace.

4 VYUŽITÍ ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY V MÉDIÍCH

Tato kapitola je oproti jiným akademickým pracím poněkud odlišná. Lze v ní praktické uvedení získaných informací v žurnalistickém diskursu, tedy provedení odpovídá struktuře informací, jež se podává široké veřejnosti. Součástí kapitoly je i přiložený video-rozhovor.

4.1 Pes, který štěká, nekouše

„Investigativní žurnalistika označuje činnost novináře, který vyhledává a shromažďuje informace, zejména o podezřelém jednání veřejných činitelů. At' už je podezřelý mravně, anebo dokonce kriminálně, veřejní činitelé mají jak důvody, tak i prostředky, jak takové jednání a jeho stopy skrývat.“ Tak přesně tuto definici najde nejpoužívanější internetový vyhledávač v České republice po zadání klíčového termínu „investigativní žurnalistika“. Samotná definice zní přímo ukázkově, noblesně a honosí se snahou žurnalistů dodržovat základní funkci novinářiny – „hlídacím psa demokracie“. Jak je tomu ale doopravdy?

Základní funkce seriózních médií by měla být informovat. Dnes ale čím dál častěji vídáme i na stránkách dříve uznávaných novin články sepsané spíše s cílem pobavit. Důvod je jednoduchý, každý z větších plátků si potřebuje udržet svůj náklad, a proto šéfredaktoři a majitelé přizpůsobují obsahy potřebám středního proudu. Ten ale neplane touhou dozvědět se nejniternejší analýzy trhu, ale jak už byl naučen z dřívějšíka – „Bad news are good news“. Takto si snadno ve společnosti vychováváme lidi ignorující podstatu věci, přehlížející příčinu a vyrůstá tak „plochá“ generace čtenářů.

Aby toho ale nebylo málo, začíná se stávat pravidlem, že investice do investigativní žurnalistiky musí přinést především další peníze, jakási touha po pravdě je odsunuta do pozadí. Proto, když už vedení novin povolí redaktorům pátrat dále po kauzách, jsou jimi obvykle nasimulované situace, z nichž vyplyne ryze krátkodobý skandál obvykle spojený s korupcí nebo zdiskreditováním jednoho politika. Kam se ale ztratila právě ta ryzí novinářina, kdy to mnohdy, například v devadesátých letech, byli právě žurnalisté, kteří přicházeli na podvody

miliardového rázu, honili mafiány a sami riskovali více než jen vypsanou náplň od propisky?

„Investigativní žurnalistiku dnešní doby hodnotím špatně. Moc se mi nelíbí, že se v Mladé Frontě a v televizích zapomíná na základní pravidla žurnalistiky, které by měly znát i děti v mateřské škole,“ říká novinář Jan Macháček. „Novinář není od toho, aby testoval něčí charakter nebo aby dělal nějakého agenta provokatéra. Novinář nesmí vytvářet umělé situace, které by se bez jeho přispění nestaly, simulovat je nebo vytvářet hru a sledovat, jak by se kteří hráči zachovali. Neměli by testovat jejich integritu. Od toho není novinář. Ten je tady proto, aby podával pravdě co nejbližší a nejobjektivnější informace o tom, co se stalo a děje,“ dodává Macháček, který sám v devadesátých letech prošel v pozici novináře řadou investigativních kauz.

Otázkou tedy zůstává, kam až může novinář při hledání pravdy zajít? V poslední době stále přibývá případů odhalených právě díky tajným nahrávacím zařízením. Samy o sobě nejsou ničím špatným, pokud se ale nepoužívají při tajně nasimulovaných situacích. Jak pak můžeme pokládat takové jednání sledované osoby za relevantní? Když tisíckrát zopakujeme laboratorní pokus, dosáhneme stejných výsledků i v praxi? „Investigativní žurnalista by neměl narušovat osobní svobodu druhých. Ale řadím se k zastáncům instituce tzv. agenta provokatéra, poněvadž si myslím, že charakter člověka nelze tak snadno změnit a přijme-li například úředník nebo politik jednou úplatek, udělá to i podruhé,“ oponuje názorům Macháčka student ekonomické žurnalistiky Martin Mucha. Právě jeho názory jsou podporovány veřejností, která je jednáním politiků a veřejných činitelů silně znechucena.

Veřejný zájem by tedy měl být hlavním kritériem žurnalisty při volbě metody sledování. Ať už tedy pracuje jako detektiv, agent provokatér nebo občan zarytě si dávající dohromady sebemenší střípky v celkový obraz, nikdy by neměl zapomínat, že hlavním cílem není náklad novin nebo zdiskreditování sledované osoby, ale nalezení pravdy. A i když se dá tento pojem sám o sobě vyložit mnohými způsoby, měla by to být právě pravda, která jako buldok hlídá nejen samotný princip demokracie, ale chrání i svobodné myšlení lidí. Jestli se ale české štěně, štěkající před vraty mnoha úřadů, jednou změní v saň sířící oheň a cenící ostré zuby, to nevíme. Bohužel, pro dnešek nám musí postačit jen doufat, že se česká média v budoucnu dokážou postavit na své roztřesené nohy a uštědřit

výchovný políček nejen sobě, ale i zemi, kde peníze vyhrávají nad lidským svědomím a sebestředností.

4.2 Každý by měl jednat podle svých nejlepších možností

Kauzy ve zdravotnictví nejsou v české žurnalistice ničím ojedinělým. Průměrný roční počet návštěv u doktora je v České republice jeden z nejvyšších z celé Evropské Unie. Přesto jsou čeští doktoři na své pacienty příkří a chovají se nadřazeně, jak tomu byli zvyklí ještě z minulého režimu. Po kauze LDN z roku 2008 se v jejich řadách dokonce zvedla vlna nevole k neetickému jednání novinářů, kteří odhalili nekalé praktiky v přístupu k dlouhodobě nemocným pacientům. Nová, právě se rodící generace doktorů, má ale na podobné jednání doktorů z hlediska lékařské etiky jiný názor. Rozhovor nám poskytla studentka 3. ročníků 3. Lékařské fakulty Karlovy univerzity v Praze, Tereza Králová.

Jak by podle Tebe měla vypadat investigativní žurnalistika v oblasti lékařství? Mohou si novináři dělat, co chtějí a jsou v této oblasti potřeba nebo naopak vůbec?

Nevím, jak přesně definovat, co by měli dělat, ale určitě by nebylo špatné, kdyby někdo opravdu odhalil, co se děje ve zdravotnictví. Určitě bych s tím souhlasila, protože spousta věcí není tak, jak by měla být.

Co konkrétně?

Třeba chování k pacientům. Dost často se personál ve zdravotnictví nechová, jak by měl a ani komunikace mezi doktorem a pacientem není taková, jaká by měla být. Sestry si dovolují. Stává se to ale i u některých doktorů. Já tedy zatím nejsem lékař a chápu, že jsou přepracovaní, ale kolikrát si k pacientům dovolí dost odporné věci. Nevím ani, jestli se to dá hodnotit jako přestupek, nějaké komunikační selhání ze strany personálu. Nejsem si jista, jak by mohl novinář pomoci, ale když už by se do takové kauzy dal, určitě by musel být novinář v utajení.

Dejme tomu, že by se do takové kauzy novinář pustil. Co by podle Tebe bylo více neetické – chování doktora, které by tímto bylo odhaleno nebo chování novináře, který by musel pracovat v utajení?

Méně etické by bylo chování doktora. Na druhou stranu ale musím říct, že doktoři jsou dost často přepracovaní a myslím si, že nikdo by po dvaceti hodinách bez spánku nebyl ten nejetičtější člověk. Pacienti často chodí se zdánlivě zbytečnými věcmi. A přestože pro ně osobně je to podstatný problém, tak je stejně možné, že doktoři jsou na ně protivní a obořují se. V tomto ohledu bych se ale spíš zaměřila na sestry. Zřejmě by nějaká taková kauza byla zapotřebí, ale ne co se týká tématu pochybení péče. To se sice také stává, ale je velmi nepravděpodobné, že by se našel žurnalista, který by měl dostatečné vzdělání na to, aby dokázal takovou situaci posoudit. Otázkou tedy zůstává, co vše dokáže žurnalista posoudit kromě komunikace.

Ono ani tak v investigativní žurnalistice nejde o posouzení, jako spíš o odhalení, jestli vše v systému funguje správně...

V tomto případě si ale myslím, že by ten novinář stejně musel být z lékařského prostředí, aby pochopil. Jak moc je třeba schopen posoudit, jestli pacienti dostávají správné léky, jak moc se na nich šetří kvůli pojišťovnám. Zase na druhou stranu – i doktoři mají s pojišťovnami problém, protože svým způsobem šetřit musí. Dost často se proto stává, že pacienti dostávají levnější, ale méně účinné léky.

Jak by ses cítila, kdyby Tě jako doktorku novináři takto „napálili“?

Asi bych z toho neměla moc velkou radost. Na druhou stranu si myslím, že každý by měl jednat podle svých nejlepších možností, aby se nemohl nechat napálit.

Jaký máš názor na kauzu LDN z roku 2008? Udělal novinář Ondřej Šťastný správně, když se nechal zaměstnat v personálu léčebny dlouhodobě nemocných a v utajení tak sbíral informace?

Určitě správně udělal. Pokud takové jednání pomůže odhalit špatné zacházení a pomůže to zároveň i zabránit možnému opakování situace, pak je takové jednání novináře etické. Musí se porovnat benefity. Já chápu, že je to nepříjemné, když je (*personál, pozn. autorky*) někdo takto sledoval, a že se cítí dotčen, ale asi by sami

nechtěli, aby se takto zacházelo s jejich příbuznými nebo blízkými. Takže pokud to povede k tomu, aby se taková situace už nikde neopakovala, tak je to podle mě docela etické jednání.

Myslíš si, že by investigativní žurnalistika mohla pomoci změnit chování českých doktorů? Ve světě se doktoři přece jenom chovají ke svým pacientům trochu jinak než tady...

A taky za to dostávají trochu jinak zapláceno... Doktorům by pomohlo zvednutí platů. Je těžké chtít po někom, kdo pracuje pořád přesčasy za dost mizerné peníze, aby se choval kdovíjak galantně. Taky by jim prospělo, kdyby dostali i lepší podmínky od pojišťoven, respektive změna celého pojišťovacího systému by přispěla k tomu, aby se doktoři chovali líp. Měli by lepší pracovní podmínky, protože by i sami věděli, že opravdu můžou dát ten nejlepší lék a neohlíželi by se na peníze. Pacient by si to byl ochoten zaplatit. K celkovému zlepšení by určitě přispěla lepší strukturalizace zdravotnictví. Pokud novináři budou do doktorů šít, tak to asi ke zlepšení chování doktorů vést může, ale zlepšit jejich pracovní podmínky by pomohlo víc.

4.3 Detektivky už se dneska nenosí

Hrát si na detektiva v českých podmínkách je někdy záležitost na velmi dlouhé lokty. Ne že byste nutně museli přijít k úrazu a strachy byste se museli třást, kam až můžete při svém pátrání zajít. Pravděpodobně se vám v prostředí české investigativní žurnalistiky nestane, že právě vaše tělo zamordované, nafouknuté a napuclé vyplaví v ranních hodinách vlny na břeh Vltavy. Tady už jde o strach ze změny sebe samotného, změny svých hodnot a zásad, které v praktickém životě českého novináře s trochu zvědavější povahou mohou snadno přetvořit kufříky plné peněz, darů či známostí.

Česká žurnalistika je místy stejně groteskní jako česká povaha. Zlatá česká povaha. Kam vítr, tam plášť, kudy peníze, tudy cesta. Říká se dokonce, že Češi jsou jedni z nejvynalézavějších lidí na Zemi. Aby taky ne, kdo jiný by si dovolil řešit v médiích především vykonstruované osobnostní skandály poslanců, veřejných činitelů nebo úředníků místo aby se zaměřil na podstatná a seriózní fakta?

Novináři si celkově začínají hrát na tak trochu nafoukanou elitku. Řadí se do role soudců, kteří máchnou proutkem jak Harry Potter a jejich článek se podobně jako smrtící zaklínadlo „*avada kedavra*“ přežene sociální sférou a morálně zmrzačí a přetransformuje obviněného rovnou v odsouzeného. Přežije pak takový člověk jinak než s provazem na krku?

Šmírování už tedy není zločin. Nasazování kamer, simulování situací nebo rychlé nalezení viníka má jednoduchý základ – média si potřebují udržet svou návštěvnost, čtenost, popularitu a především úroveň prodeje.

Pokud by se snad ale měla role otočit a někdo jiný by naopak mohl odposlouchávat novináře, tvrdě by narazil. Tak jako si mnozí politici zvykli na svou „nedotknutelnou“ sociální imunitu (přece jen jsou voleni na čtyřleté období, tudíž je jim tři a půl roku ze čtyř poměrně „volné“, co si o nich kdo myslí), tak si na ni začínají navykat i někteří čeští novináři. Říká se, že potrefená husa nejvíc kejhá, a tak to zjevně je i v jejich případě. Je jednoduché odsuzovat a hrát si na bohy války a hněvu, ale hledat pravdu, pátrat, rozplétat a zakousávat se do informací plujících kolem nás v kouřových spirálách nehmotného dýmu, je už práce tvrdá.

A právě takových žurnalistů je na české scéně nedostatek. Těch, kteří se zatvrdí a se svou buldočí povahou kličkují tvrdě jako hráči ragby mezi soupeři chráněnými vrstvami PR molitanů a suspensory známostí.

Snad by pomohl morální průplesk, snad zvýšení uznání novinářů celou společností. Kdo by ale měl být vykonavatelem takové změny? Jaká hybná síla by této společnosti ukázala, kudy se ubírat, když už ani média nefungují, jak mají?

Říká se, že pomalu dospívají porevoluční děti, do kterých se vkládají naděje ve změnu, obrat v myšlení a nesobectví. Sama jsem jedním takovým dítětem houpaným v kočárku za cinkotu klíčků vyvolávajících před bezmála dvaadvaceti lety změnu. My revoluční dítko jsme ale pouhé jednotlivé dílky puzzle, které se musí složit do očekávaného obrazu. Jenže kdo právě tyto dílky natáčí a ukazuje jim místo ve společnosti? Právě Vy! Proto Vás jako jedno z nich žádám – ukažte nám, co vše můžeme vytvořit právě tak, že nám s tím sami pomůžete. Pak můžeme očekávat velké věci nejen od budoucích politiků, ale i novinářů, kteří si už

pohlídají, aby společnost jednala na jiném principu, než je jen a pouze soukromý zájem vlastního ega.

4.4 V investigativě je daleko víc nudy, než dobrodružství z Jamese Bonda

Jan Macháček je nejen český novinář a hudebník, ale i signatář Charty 77. Před revolucí bojoval proti komunismu, po ní pak prostřednictvím novinařiny proti rozkrádání majetku státu. Po roce 1989 se stal redaktorem týdeníku Respekt, půl roku poté se začal zabývat ekonomickou a transformační tematikou. Psal vysvětlující články, analýzy, komentáře i rozhovory, které se věnovaly všem aspektům ekonomické transformace, především pak privatizaci. Je autorem bezpočtu investigativních reportáží na téma privatizační podvody, tunelování bank nebo podvody a defraudace na kapitálovém trhu.

Měl jste někdy strach o sebe nebo o rodinu během toho, co jste dělal investigativní žurnalistiku?

Strach jsem vysloveně neměl, ale nejzajímavější to v tomto ohledu asi bylo v kauze kolem Chvalovského, tam se mi stalo asi jedinkrát, že by mi někdo vyhrožoval. Tehdy se v televizi objevily nahrávky nějakého Novotného, což byl poradce Miloše Zemana. Ten telefonoval tehdejšímu šéfovi státního zámku Štiřín, který patřil vládě a kde se dělaly různé konference. Tohoto člověka se snažili ze Štiřínu vyštípat. V médiích se tak objevily nahrávky tohoto rozhovoru, kde Novotný mluvil velmi nasládlým a starostlivým způsobem. Podobné telefonáty jsem v té době taky dostával. Teprve dlouho po tom, co telefon skončí, pochopíte, že je to vyhrožování a to velmi slizským způsobem, kdy vás člověk na druhé straně drátu jakoby obtéká slovy, říká vám, že má o vás starost, a že byste neměl někam chodit, protože to s vámi myslí dobře. Když si vše pak zpětně přeberete, zjistíte, že to bylo vyhrožování. Zvláštní je, že to člověku nejdřív v podstatě nedojde.

Jakou by měl mít dobrý investigativní novinář povahu?

Trochu buldočí. Dobrodružné je, to mě samozřejmě bavilo, že když po něčem pátráte, tak musíte mít povahu, kdy se zakousnete a nepustíte. Taky asi musíte být trochu posedlý, protože jinak na nic nikdy nepřijdete. Je vidět, že kdo má k takovéto práci laxní přístup, tak v životě nic nevypátrá. V tomto ohledu musíte být tak trochu blázen a to já jsem. Což je taky důvod, proč už investigativu nedělám. Když do něčeho začnu šťourat, tak celé týdny nedělám nic jiného, než že jsem stoprocentně soustředěný na výsledek. Což vlastně není ani zdravé.

Je investigativa dobrodružné povolání?

Je spíše zajímavé, než dobrodružné. Když máte vůli a posedlost, tak vám informace začnou přicházet naproti a začne se odehrávat spousta náhod, které vám při pátrání pomůžou. Ale to, že vám věci začnou nahrávat, se stane jen proto, že jste si to předem odpracovali.

Máte tedy nějaký osvědčený recept, jak se dostat k potřebným informacím nebo je vše jen o náhodě?

Existuje zvláštní systém, že když někdo informace má a je ochotný je novinářům poskytnout, určitě si vybere toho, z koho tu posedlost a nakročilost správným směrem cítí. A právě tohle spousta lidí, která investigativní žurnalistiku nikdy nedělala, nechápe – proč zrovna ten a ten dostává informace? Zpravidla v institucích taky sedí někdo, kdo už se taky nemůže dívat, jak se tam krade nebo podvádí, ale obvykle se bojí, aby informace nepustil špatné osobě. Když se pak rozhoduje, komu info poskytnout, určitě se nepřikloní k novinám nebo lidem, kteří se tím tématem vůbec nezabývají. Zpravidla dávají informace těm novinářům, u kterých vidí upřímnou snahu dopátrat se pravdě. Často to pak dopadá tak, že informace nezískávají noviny s největším nákladem, ale přímo novináři, kteří si je nejvíce a nejpoctivěji odpracovali.

Měl jste někdy problém s ochranou zdroje informací?

V podstatě ano. Tehdejší šéf Komerční banky Koller, dneska už je po smrti, na mě například najal bývalé estébáky, aby zjistili právě onen zdroj mých informací. Vysloveně na mě nasadil celou strukturu, která se snažila něčeho dopátrat. Mělo to dokonce i takové legrační dohry, kdy za mnou chodili na koncert, kde jsem hrál

s kapelou. Po vystoupení přišel mladý kluk a říkal, že by si se mnou chtěl popovídat, že děláme stejné věci. Tak jsem se ho s úsměvem ptal, jestli taky hraje na kytaru a on oponoval tím, že je u policie a je nespokojený s tím, že policie nevyšetřuje věci, kterými jsem se v té době zabýval. Prý v útvaru měli i lidi, kteří to vyšetřit chtěli a on mezi ně dle svých slov patřil. Mně to tehdy přišlo dost podezřelé, takže jsem se s ním odmítl bavit. Ještě divnější pak bylo, že se mi to samé stalo o týden později v Teplicích.

Práce novináře je celkově trochu odlišná od zaběhnutých osmihodinovek. Investigativní žurnalistika pak musí mít ještě úplně jiné tempo. Jak jste to tehdy vnímal oproti zbytku „normálního“ světa? Co byla vaše motivace?

Bylo trochu frustrující, že máte nasazené tempo, lítáte po Praze s dvěma telefony na uchu a normální lidi si zajdou do práce, udělají svůj jeden úkol a jdou domů. Vy takových úkolů máte padesát. Tehdy mě štválo, že se nedařilo zmobilizovat kolektiv lidí, kteří by chápali, že doopravdy o něco jde. Člověk tady dělal něco proti komunismu za samotného komunismu. A pak, když se změnil režim a budovala se nová společnost, tak nejrůznější chytráci začali rozkrádat miliardy. Tehdy jsem se rozhodl nějak se tomu idealisticky bránit. Kdo ví, jestli bych ještě dnes měl takový étos a sledoval vše se stejným zápallem...

Jaké tedy byly vaše začátky v devadesátých letech?

Primárně vše souvisí s tím, že jsem začal dělat ekonomickou žurnalistiku. Po revoluci tady skoro žádní ekonomičtí žurnalisti nebyli, zůstalo jen pár komunistických novinářů, kteří byli vyplašení, netušili co se děje a i první rok po revoluci se řešila jen a pouze revoluce. Ekonomická témata nikoho nezajímala. Takže když se začalo mluvit o privatizaci, nikdo se do toho nehrnul. Mně to naopak přišlo dobrodružné a nespletl jsem se. Jakmile začala privatizace, začaly i skandály, čímž jsem se zabýval. Když pak skončila privatizace, přešel jsem na bankovní skandály, poté k fondovým a tak to šlo dále. Osvěžující při té práci bylo, že člověk mohl střídat i žánry a styly psaní.

Jak byste obecně hodnotil investigativní žurnalistiku jako profesi?

Většinou je to černá, úporná práce, která by asi většinu lidí nebavila. Nedal by se o tom natočit film. Často musíte sedět s lidmi, kteří vám třeba vůbec nejsou

sympatičtí a musíte poslouchat jejich řeči o životě, dát si panáka a pak až po třech hodinách dostanete milimetr informace, která vás někam posune. Každopádně na takovou práci musíte mít žaludek a sílu, bez toho to nejde. Je v tom daleko víc nudy než dobrodružství z Jamese Bonda.

5 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce nazvané „Ekonomicko-právní pohled na českou investigativní žurnalistiku“ byla deskripce novinářské etiky, komparace zákonů týkajících se praktické stránky investigativní žurnalistiky a poté, v druhé části i analýza a deskripce dvou vybraných ekonomických kauz devadesátých let dvacátého století.

Posláním investigativní žurnalistiky současné novinářské praxe je v ryze veřejném zájmu odhalovat nekalné praktiky a nekorektní jednání vůči společnosti, které se bohužel objevují v každodenních životech občanů. Reportéři pátrací novinařiny se pak zaměřují zejména na možnosti ilegálních obchodů nebo korupci veřejných činitelů a úředníků státní správy či samosprávy. V obecném kontextu jde tedy o porušování zákonů osobami v různé míře zodpovědnými za veřejné blaho.

Investigativní žurnalista obvykle pracuje v utajení a informace sbírá v rámci zákonů České republiky a mezinárodního práva tak, aby současně neporušil jak základy morálního stanoviska občanů a etických standardů společnosti, tak i právo na soukromí sledované osoby v té míře, jaká by už nebyla bezpodmínečně nutná k získání informací ve veřejném zájmu, nýbrž by tento přerostl v zájem osobní.

Za provedení podobných schémat trestných činů, které jsou výše popsány ve dvou kauzách druhé kapitoly, by aktéři zločinu v civilizovaných zemích byli již dlouho ve výkonu trestu. Ani v jednom z demonstrovaných případů tomu však ve své ryzí podstatě nebylo. Stejně jako před patnácti lety, i dnes lze vidět, že hlavním důvodem takovýchto konců pachatelů mizících bez potrestání státním aparátem, je neschopnost všech zodpovědných orgánů – tedy policie, soudů, státních zástupců a ministerstva financí – vynucovat a vymáhat právo. Nápadný je zde i naprostý nedostatek nasazení a elánu těchto složek. Další překážkou nápravy se stal i samotný bezmyšlenkovitý právní pozitivismus policie a justičních orgánů, který charakterizuje neústupné lpění na přesné literatuře psaných paragrafů, jež často popírá samotný smysl a logiku spravedlnosti.

Média, pokud pak vůbec zareagují na podobné dění ve společnosti, podléhají veřejnému tlaku na hledání viníků (samozřejmě z důvodů udržení nebo zvýšení množství prodaných výtisků) a mnohdy zcela bezprecedentně a bezdůvodně místo popisu události a upozornění na problém, sociálně zcela odsoudí podezřelé. Z hlídacího psa demokracie se takto stává saň s mnoha

hlavami a ze složek státu jen loutka společnosti. Lidem se tak ze života vytrácí nejen peníze, ale i víra v dobro.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

a) Knihy, příspěvky ve sborníku, akademické práce, dokumenty

- BECH-KARLSEN, J. 1991. *Být při tom. Reportáž jako metoda a žánr*. 1. Vyd. Oslo: Institut for Journalistik. Universitetsforlaget.
- BIVINS, T. H. *Mixed Media : Moral Distinctions in Advertising, Public Relations, and Journalism*. 1. Vyd. Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2004. 242 s. ISBN 0-8058-4257-8.
- BLECHA, I. et al. *Filosofický slovník*. Olomouc : FIN, 1995. ISBN 80-7182-014-8.
- EMMERT, F, et al. *Odmaturuj ze společenských věd*. 1. Vyd. Brno : Didaktis, 2004. 224 s. ISBN 80-86285-68-5.
- SUTOR, B. H. *Politická etika*. 1. Vyd. Praha : OIKOYMENH, 1996. 391 s. ISBN 80-86005-17-8.
- HALFAR, B. et al. *Právo : 3. doplněné a přepracované vydání*. 3. Vyd. Ostrava : VŠB - TUO, 2008. 170 s. ISBN 978-80-248-1960-8.
- HVÍŽĎALA, K. *Jak myslet média : eseje a rozhovory*. 1. Vyd. Praha : Máj dokořán, 2005. 288 s. ISBN 80-7363-047-8.
- KEEBLE, R. *Ethics for journalists*. 1. Vyd. New York : Rotledge, 2009. 337 s. ISBN 0-203-69882-7.
- LACINA, L.; ROLNÝ, I. *Globalizace – etika – ekonomika*. 2. vyd. Boskovice: Albert, 2001. 255 s. ISBN 80-7326-000-X.
- LORENCOVÁ, J; VEČEŘ, J. *Krvavé oleje : Můj přítel vrah*. 1. vyd. Brno : Jan Krystek, 2006. 455 s. ISBN 80-239-7050-X.
- ROBBINSON, D.; GARRATT, C. *Etika : Seznamte se....*. 1. Vyd. Praha : Portál, 2004. 174 s. ISBN 80-7178-941-0. S. 4
- SEMRÁDOVÁ, I. *Úvod do etiky*. 2. Vyd. Hradec Králové : GAUDEAMUS, 2002. 55 s. ISBN 80-7041-341-7. S. 29.
- ŠILER, V. *Etika práce v neziskových organizacích*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. 101 s. S. 27.
- TÝČ, V. *Průmyslová a autorská práva v mezinárodním obchodě*. 1. vyd. Praha: Linde, 1997. 166 s. ISBN 80-7201-102-2.

- VONDŘICH, L. *Praktické a právní aspekty metod získávání informací pro účely investigativní žurnalistiky v kontextu novinářské etiky*. Brno, 2009. 59 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, fakulta sociálních studií.

b) Tištěná periodika

- REPÍK, B. Audiovizuální sledování osob mimo soukromé prostory ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Trestněprávní revue*. 2003, 2/12, s. 349-352. ISSN 1213-5313. S. 349
- Náhubkový zákon zvolní. *Respekt*. 9.5.2011, 22/19, s. 8.

c) Elektronická periodika

- GALLISTL, V; KOVANDA, L. *Týden.cz* [online]. Miliardářům vévodí Kellner, Babiš se dotahuje. 15.12.2009 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/miliardarum-vevodi-kellner-babis-se-dotahuje_151876.html>.
- JOHNSON, S.; LA PORTA, R.; LOPEZ-DE-SILANES, FI.; SHLEIFER, A.T. The American Economic Review, květen 2000, 90 svazek, číslo 2, s. 22–27. Dostupné online [cit. 2008-04-22]. ISSN 0002-8282.
- NOVÁKOVÁ, P. *IDens.cz* [online]. CS Fondy: viníci mizí, díry zůstávají. 24.1.2003 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/ekonomika.aspx?r=ekonomika&c=A030123_224059_ekonomika_pol>.
- MACHÁČEK, J. Kam zmizela miliarda z C. S. Fondů. *Respekt* [online]. 24.3.1997, 13, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077110-kam-zmizela-miliarda-z-c-s-fondu>>. ISSN 1801-1446.
- MACHÁČEK, J. Z C. S. Fondů se ztratila více než miliarda. *Respekt* [online]. 17.3.1997, 12, [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-36077470-z-c-s-fondu-se-ztratila-vice-nez-miliarda>>. ISSN 1801-1446.
- SÍGL, Miroslav. O etice, morálce a svědomí v dnešních médiích. *Pozitivní noviny* [online]. 24.8.2008, 2008, [cit. 2011-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2008060063>>.

d) Internetové odkazy

- *Abudehur.wz.cz* [online]. 11.5.2004 [cit. 2011-03-14]. Dostupné z WWW: <abudehur.wz.cz/media/abudezumpa/zurnaetika.doc>.

- *Business Dictionary : Ethical Standards* [online]. 2011 [cit. 2011-05-08]. Dostupné z WWW: <<http://translate.google.cz/?hl=cs&tab=wT#>>.
- *Český helsinský výbor* [online]. 2011 [cit. 2011-05-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020107>>.
- *Epravo.cz* [online]. 27.2.2007 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/v-kauze-vytunelovanych-cs-fondu-padly-definitivni-tresty-aktualizace-46519.html?mail>>.
- *Epravo.cz* [online]. 28351. Nelegální obchody s LTO přinesly daňové úniky i vraždy. 29.9.2004 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nelegalni-obchody-s-lto-prinesly-danove-uniky-i-vrazdy-28351.html?mail>>. ISSN 1213-189X.
- *iDnes.cz* [online]. Tunel CS Fondů uzavřel soud tresty pět a osm let. 27.2.2007 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/tunel-cs-fondu-uzavrel-soud-tresty-pet-a-osm-let-fts/ekonomika.aspx?c=A070226_142953_ekonomika_str>.
- *Iuridictum : Encyklopedie o právu* [online]. 9.9.2009 [cit. 2011-03-14]. Veřejný zájem. Dostupné z WWW: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Ve%C5%99ejn%C3%BD_z%C3%A1jem>.
- *Kmenta.cz : Demokracie funguje nejlépe, opírá-li se o dobré novináře.* [online]. 2009 [cit. 2011-05-02]. Dostupné z WWW: <http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-uvodem.aspx>.
- KOSTLÁN, F.; LORENCOVÁ, J. *Krvaveoleje.cz* [online]. 2008 [cit. 2011-04-24]. Rozhovor. Dostupné z WWW: <<http://www.krvaveoleje.cz/index.php?page=interview>>.
- *Kurzy.cz* [online]. Opce. 2011 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/opce/>>. ISSN 1801-8688.
- *Syndikát novinářů České republiky* [online]. 2008 [cit. 2011-03-14]. Etický kodex novináře. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/5/36/etika/eticky-kodex>>.
- *Tatranska.webpark.cz* [online]. 2002-01-11 [cit. 2011-03-14]. ETIKA OBECNÁ A INFORMAČNÍ. Dostupné z WWW: <<http://tatranska.webpark.cz/>>.

e) Právní předpisy

- Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění
- Zákon č. 102/1971 Sb., o státním tajemství, v platném znění

- Zákon č. 120/1976 Sb. ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, v platném znění
- Zákon č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, v platném znění
- Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod, v platném znění
- Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, v platném znění
- Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění
- Zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod, v platném znění
- Zákon 52/2009 Sb., v platném znění

f) Judikáty

- Evropský soud pro lidská práva, č. 63737/00, ve věci Perry proti Spojenému království, P-ESLP, 2003, č. 5
- Ústavní soud, IV. ÚS 154/97, (17/1998 USn.)
- Ústavní soud, II. ÚS 517/99, (SR 6/2000 str. 33)
- Ústavní soud, sp. zn. I. ÚS 321/06, (SR 3/2007 str. 88)

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....